Voor Onderwijs en Opvoeding.

Uitgaven van het

Gereformeerd Schoolverband.

No. 9.

DE OPLEIDING VAN DEN ONDERWIJZER

DOOR

H. BAVINCK, H. VISSCHER en H. J. VAN WIJLEN.

AMSTERDAM.
DRUKKERIJ DE STANDAARD.

76 D 56

Voor Onderwijs en Opvoeding.

Uitgaven van het

Gereformeerd Schoolverband.

No. 9.

DE OPLEIDING VAN DEN ONDERWIJZER

DOOR

H. BAVINCK, H. VISSCHER en H. J. VAN WIJLEN.

AMSTERDAM.
DRUKKERIJ DE STANDAARD.

Bibliotheek Theologische Hoogeschool
48
Legaat Prof. Dr. S. Greijdanus
3150
van de GEREF. KERKEN in Nederland
BROEDERWEG 15 KAMPEN

Verbetering van de opleiding van den onderwijzer is aan de orde van den dag. Ook het *Gereformeerd Schoolverband* meende daarover zijne gedachten en wenschen kenbaar te moeten maken. De Algemeene Vergadering droeg daarom aan eene commissie, bestaande uit de Professoren Dr. H. Bavinck, Dr. H. Visscher en den Directeur eener Kweekschool met den Bijbel H. J. van Wijlen, op, om haar over deze zaak in een rapport van advies te dienen. Ofschoon de rapporten gewoonlijk eerst na de Algemeene Vergadering, waar het daarin behandelde onderwerp besproken wordt, het licht zien, wordt met dit Rapport op dien regel eene uitzondering gemaakt. Het onderwerp is zoo belangrijk, dat het vóór de bespreking op de Algemeene Vergadering wel rustig en rijp overwogen mag worden. Daarom wordt dit Rapport eenige weken te voren gepubliceerd en aan de leden van *Gereformeerd Schoolverband* toegezonden. Op de Algemeene Vergadering is er dan geene voorlezing van noodig en blijft alle tijd voor de bespreking beschikbaar.

INHOUD.

1. De opleiding in vroeger tijd. . . . . Bladz. 7.
2. De opleiding in het Buitenland . . . „ 11.
   Pruisen . . . . „ 11.
   Hongarije. . . . „ 14.
   Engeland . . . . „ 17.
   Amerika . . . . „ 17.
   Z.-Amerik. Republieken . „ 18.
3. De opleiding in Nederland sedert het einde der 18e eeuw . . . . . „ 20.
4. Verschillende voorstellen ter verbetering . „ 25.
5. Bewaarschoolonderwijs . . . . . „ 34.
6. De eischen der opleiding. . . . . „ 41.
   Gesplitste opleiding. . . „ 41.
   Beurzen . . . . . „ 42.
   Coëducatie . . . . „ 43.
   Duur der opleiding . . . „ 44.
   Examens . . . . . „ 45.
   Vakken van opleiding . . „ 46.
   Leerschool. . . . . „ 47.
   Aantal opleidingsinrichtingen . „ 47.
   Subsidiebijdragen . . . „ 49.
   Toezicht . . . . . „ 51.
   De verhouding van kweekschool en schoolbond . . . „ 51.
7. Gereformeerde kweekschoolopleiding . . „ 52.

1. DE OPLEIDING IN VROEGER TIJD.

Eeuwenlang was er geene officiëele, hetzij private hetzij publieke, opleiding van den onderwijzer tot zijn ambt; zelfs waren er steeds en zijn er nog vele onbeschaafde, cultuurarme volken, bij wie onderwijs en opvoeding der kinderen nog aan geene bijzondere personen is opgedragen. Wat aan kennen en kunnen voor het leven noodig is, wordt opgedaan in den kring des gezins en in het bedrijf, dat de vader uitoefent.

Maar als een volk tot een hooger standpunt van cultuur zich verheft, landbouw en nijverheid gaat beoefenen en daardoor welvaart en rijkdom deelachtig wordt, dan ontwaakt er ook spoedig behoefte aan onderwijs, worden er scholen opgericht en zijn daarvoor onderwijzers noodig. Toch eerst nog slechts op beperkte schaal. Want dit onderwijs wordt niet aan allen gegeven, maar alleen verstrekt aan de zonen der vrije burgers, aan de kinderen der hoogere volksklassen. Het aantal onderwijzers is daarom betrekkelijk gering en genoegzaam te verkrijgen uit de personen, die op een of andere wijze eene meer algemeene ontwikkeling hebben opgedaan. Te meer was dit het geval, wijl het maatschappelijk onderwijs langen tijd gering van omvang bleef, althans voor hen, die hun leven niet aan de wetenschap gingen wijden.

Het Christendom was in zooverre aan het onderwijs bevorderlijk, als het in degenen, die zich door den doop in de kerk lieten opnemen, eenige kennis van de godsdienstige waarheid noodzakelijk achtte; wijl hier echter menigmaal veel aan ontbrak, zag de kerk zich spoedig geroepen, om zelve door hare dienaren deze kennis te verschaffen aan hen, die de begeerte te kennen gaven, om tot hare gemeenschap toe te treden. En daaruit werd weder de behoefte geboren, om dit onderwijs

na den doop voort te zetten en uit te breiden, en tevens aan de opleiding van de dienaren der kerk dienstbaar te maken. Zoo verrezen er eerst catechetenscholen, later ook klooster-, dom- en stiftscholen, die alle door geestelijken werden geleid en dus de behoefte aan een bijzonderen stand van onderwijzers niet deden opkomen.

Zoo bleef het al de Middeleeuwen door. Het onderwijzen was eene zaak der geestelijkheid en het onderwijs diende niet uitsluitend, maar toch in de eerste plaats, om priesters, monniken, koorzangers, enz. te kweeken. Eerst met het opkomen der stadsscholen, met de uitvinding der boekdrukkunst en den wassenden invloed der Renaissance kwam hierin verandering. Het maatschappelijk en wetenschappelijk (klassiek) onderwijs nam in beteekenis toe en trok steeds meerdere leden der bevolking binnen zijn kring. En de Reformatie gaf in deze zelfde richting een machtigen stoot, als zij den Bijbel in ieders handen gaf, aan alle leden der kerk het lezen en onderzoeken der Schrift ten plicht stelde, en dus op onderwijs der jeugd bij de overheid aandrong.

Toch kwam ook toen de gedachte aan eene bepaalde opleiding der onderwijzers nog niet op. Er was immers in dien tijd, noch wat karakter noch wat algemeenheid aangaat, eene volksschool, gelijk die in de laatste eeuw is opgekomen; het onderwijs omvatte wel enkele vakken van maatschappelijken aard, maar was toch voornamelijk aan den godsdienst gewijd; en de onderwijzers waren wel geene ambtsdragers meer, maar ze bleven toch eene soort hulpdienaren der kerk, onder streng toezicht van predikant en kerkeraad, en vormden hoegenaamd niet een zelfstandigen, noch ook een genoegzaam geëerden stand. Wel was men er op bedacht, om de volstrekte vrijheid voor het geven van onderwijs eenigszins te beperken. Uit de dagen van Karel V dateert reeds de resolutie, dat niemand in de groote noch in de lagere scholen der steden en dorpen aangenomen worde, om de kinderen hetzij als rector hetzij als ondermeester te onderwijzen, tenzij de pastoor en de hooge

overheid der plaats niet alleen omtrent zijne geleerdheid, maar ook omtrent zijn voorgaand leven behoorlijk onderzoek gedaan en goede getuigenis gegeven zullen hebben (H. van Rijn, Oudheden en Gestichten I). Onder Philips II werden deze bepalingen verscherpt, en tijdens de Republiek werden er tal van provinciale en stedelijke resolutiën genomen, om de deugdelijkheid van het onderwijzend personeel te waarborgen. Maar het onderzoek, waaraan de schoolmeesters onderworpen werden, ging dieper op hun belijdenis en leven, dan op hunne algemeene kennis in. Zij werden, bij gebrek aan beter, menigmaal gekozen uit personen, wier verleden hen allerminst voor deze betrekking voorbereid had, en waren er dikwerf ook voorzanger en voorlezer, koster en klokkenluider bij.

Allerlei nieuwe toestanden maakten in de 17e en 18e eeuw hervorming noodzakelijk. Het maatschappelijk onderwijs kreeg meer en meer beteekenis; steeds breedere kringen des volks begonnen dit onderwijs noodzakelijk te achten; voor het ambt van onderwijzer werden steeds hoogere eischen gesteld; tal van paedagogen maakten zich daarvan ten tolk en wezen nieuwe wegen aan. In Frankrijk werd het eerste seminarium voor onderwijzers in 1684 te Reims opgericht door J. B. La Salle, onder den naam van Séminaire des maîtres d'école, en Fénélon sprak in zijn „Traité de l'éducation des filles 1687" ook reeds van een seminarie voor onderwijzeressen. Maar vooral in Duitschland kwam de idee van eene speciale opleiding voor onderwijzers tot verwezenlijking.

Evenals op heel het onderwijs en de opvoeding oefende het Piëtisme hierop een machtigen invloed uit. Reeds de Hertog van Saksen-Gotha, Ernst de Vrome (1675) die een schoolstelsel invoerde, dat met zijn zevenjarigen leerplicht, zijne nieuwe methode en leerboeken, voor anderen ten voorbeeld werd, opperde de gedachte aan de stichting van een seminarium voor aanstaande onderwijzers. Maar deze gedachte kwam eerst tot uitvoering door A. H. Francke te Halle (1663—1727), die diep bewogen werd door de grove onkunde, welke in zijne omgeving

ten aanzien van goddelijke en wereldlijke dingen heerschte, en deze met kracht zocht tegen te gaan. In 1695 kreeg hij van een onbekende eene kleine som van zeven gulden cadeau, en dit geschenk werd voor hem de aanleiding, om eene school voor arme kinderen te stichten, waaraan studenten onderwijs gaven. In hetzelfde jaar volgde nog de stichting van eene burgerschool, van eene latijnsche school, en ook van het met een „Freitisch" verbonden seminarium praeceptorum, dat voor al deze scholen de onderwijzers moest vormen. In 1698 telden deze scholen reeds 409 leerlingen met 56 onderwijzers, en het seminarie 72 kweekelingen. Ten behoeve van de burgerschool en de latijnsche school richtte hij voorts in 1707 nog een afzonderlijk seminarie van onderwijzers op. Bij zijn dood werden de scholen door 2200 leerlingen bezocht, van welke er 200 ook onderdak genoten. Nu was Francke's bedoeling met al deze inrichtingen van onderwijs zeker in de eerste plaats van religieusen aard; maar hij had daarbij tevens een open oog voor de behoeften van het practische leven en breidde het onderwijs ook tot moedertaal, natuurkunde, teekenen, lichaamsoefening en handenarbeid uit.

Uit de school van Halle kwam een groot aantal paedagogen voort, die al deze denkbeelden elders ingang deden vinden. Onder dezen verdient vooral vermeld te worden J. J. Hecker (1707—1768), die eerst leeraar aan het seminarie te Halle was en later predikant te Potsdam werd en daarna te Berlijn. Hier opende hij in 1747 eene „oekonomisch-mathematische Realschule", en in 1748 een seminarie voor onderwijzers. Dergelijke inrichtingen kwamen weldra ook elders tot stand, vooral onder begunstiging van Friedrich Wilhelm I (1713—1740), die de eigenlijke schepper van de volksschool in Pruisen genoemd kan worden; en dikwerf werden deze opleidingsscholen verbonden aan weeshuizen, wijl men hoopte, onder de weezen vooral geschikt personeel voor onderwijzers te vinden; zoo te Stettin 1732, te Maagdenburg 1735, te Rudolstadt 1747, te Berlijn 1748, te Hannover 1750, te Halberstadt 1778 enz. En

van Pruisen uit drong deze beweging, om volksscholen en seminaria voor onderwijzers op te richten, naar geheel Duitschland, naar Oostenrijk en naar Zwitserland door. In laatstgenoemd land was bijv. de in 1782 gestichte normaalschool, in het Cisterciënsenklooster Sint Urbanus in het kanton Luzern, het eerste opleidingsinstituut voor onderwijzers.

In de negentiende eeuw werd, onder den indruk der Revolutiegebeurtenissen en onder invloed vooral van Pestalozzi, in vele landen de verbetering van het volksonderwijs en van de opleiding der onderwijzers met kracht ter hand genomen.

---

2. DE OPLEIDING IN HET BUITENLAND.

Wat de opleiding in het buitenland betreft, kan verwezen worden naar het Rapport der Staatscommissie voor de reorganisatie van het onderwijs, dl. II, bijl. G. blz. 214 v.v., waar een beknopt overzicht gegeven wordt van eenige buitenlandsche wetgevingen in zake de opleiding der onderwijzers. De meeste aandacht wordt gewijd aan de Pruisische regeling. Deze is dan ook inderdaad de belangrijkste, daar zij zich onderscheidt door een streven naar eenheid van opleiding en naar natuurlijke aaneensluiting. Daarom wordt ook te dezer plaatse nader bij die regeling stil gestaan.

De *Pruisische* „Bestimmungen" onderscheiden tusschen eene voorbereidende en eene eigenlijke speciale vakopleiding.

De voorbereidende opleiding heeft plaats in z.g.n. „Präparandenanstalten", de eigenlijke vakopleiding in engeren zin in Seminariën.

De leercursus op de „Präparandenanstalt" is een driejarige en sluit onmiddellijk aan bij het onderwijs op de volksschool, terwijl anderzijds het leerplan met dat van het Seminarium een organisch geheel vormt.

Het is de taak der „Präparandenanstalten", om op den grondslag van het onderwijs, dat in de volksschool verkregen werd, de algemeene ontwikkeling tot voller ontplooiing te brengen. Het Seminarium, dat eveneens een driejarigen cursus heeft, stelt zich ten doel aan de algemeene ontwikkeling der kweekelingen de laatste hand te leggen en bovenal hun de noodige vakkundige bekwaamheid bij te brengen, die voor goede, degelijke vervulling van het onderwijzersambt noodig is.

De vakken van onderwijs, die de „Präparandenanstalt" met de volksschool gemeen heeft, als: bijbelsche geschiedenis catechismus, geschiedenis en aardrijkskunde, worden niet slechts vollediger, maar ook dieper en meer in samenhang behandeld. En daar de kweekelingen van verschillende scholen komen, is de laagste klasse van de „Präparandenanstalt" er op ingericht het uit de verscheidenheid der eerste opleiding voortvloeiende verschil in de vorming en ontwikkeling der kweekelingen te nivelleeren en bij allen éénzelfden vasten grondslag voor de verdere ontwikkeling aan te brengen. Om dit doel te bereiken, wordt de leerstof van de hoogste klasse der volksschool als uitgangspunt genomen en nogmaals grondig behandeld in de laagste klasse der „Präparandenanstalt".

Het leerplan van het Seminarium bouwt voort op dat der „Präparandenanstalt". De opleiding op het Seminarium veronderstelt die der „Präparandenanstalt" zóó, dat op het Seminarium de leerstof der „Präparandenanstalt" niet meer herhaald wordt.

Het Seminarium geeft vooral: paedagogie, godsdienstonderwijs, en vaderlandsche geschiedenis, maar richt zich bijzonder op de practische vorming van den kweekeling. In de tweede klasse van het Seminarium wordt het onderwijs in de mathesis, natuur- en aardrijkskunde afgesloten, terwijl in de hoogste klasse de methodiek dezer vakken onderwezen wordt.

De hier volgende urenrooster geeft een inzicht in den gang van het onderwijs.

	Präparandenanstalt			Seminar			
	III	II	I	III	II	I	
Paedagogiek	—	—	—	3	3	3	
Bespr. der methodiek en der bijz. lessen.	—	—	—	—	4*)	4	*) in het urental der afz. vakken mede begrepen.
Onderwijzen in de school	—	—	—	—	—	4-6	
Religie	4	4	3	3	4	3*)	*) hiervan 1 Methodiek.
Duitsch	5	5	5	5	5	3*)	*) hiervan 1 Methodiek.
Vreemde talen . . .	3	3	3	2	2	2	
Geschiedenis	2	2	3	2	2	2	
Wiskunde	5	5	5	5	5	1*)	*) Methodiek.
Natuurkunde	2	4	4	4	4	1*)	
Aardrijkskunde . . .	2	2	2	3	2	1*)	
Schrijven	2	2	1	—	—	—	
Teekenen	2	2	2	2	2	1	
Turnen	3	3	3	3	3	3*)	*) hiervan 1 Methodiek.
Muziek	3	4	5	4	4	4	voor elke afdeeling.
		1			1		
Landbouwkunde . .				1	1		
Samen	34	37	37	38	38	33-35	

Vooral de practische vorming van den onderwijzer wordt in het oog gevat. De psychologische en logische grondslagen der paedagogiek, de geschiedenis der paedagogie sinds de reformatie worden behandeld en grondige kennis van eenige hoofdwerken op dit gebied zijn vereischt. Het komt hierbij niet aan op het van buiten leeren der stof, maar vooral op een juist inzicht in betrekking tot de cultuurtoestanden der verschillende perioden, terwijl uit den aard der zaak ook de tegenwoordige stand van het schoolwezen begrepen moet worden. Ook wordt in de Duitsche voorschriften nadruk gelegd op schoolhygiène.

In de tweede klasse van het Seminarium vangen de practische oefeningen aan. De leeraren geven in alle vakken „Musterlektionen", waaraan besprekingen over methodiek worden vastgeknoopt. Daarna geven de kweekelingen proeven, die naar vorm en inhoud worden besproken. Voor sommige vakken, zooals godsdienstonderwijs, mathesis en Duitsch, gaan deze oefeningen een geheel jaar door, voor andere vakken daarentegen slechts een deel des jaars. Voor elke oefening moeten zich alle kweekelingen schriftelijk voorbereiden.

In de hoogste klasse moet elke kweekeling gedurende het gansche jaar per week 4—6 uren onder opzicht en leiding der leeraren onderwijs geven. De voorbereiding moet schriftelijk geschieden.

Aan het Seminarium is eene oefenschool verbonden. Een der leeraren van het Seminarium is tevens onderwijzer aan deze oefenschool, opdat hij wekelijks met de kweekelingen besprekingen zal kunnen houden over inrichting, bestuur, tucht der school, de eigenaardigheden der kinderen, hun aanleg, werk, vlijt, gedrag enz., opdat zooveel mogelijk elk kind de behandeling zal krijgen, die het behoeft.

Ook moeten de vakleeraars bij hun onderwijs de methodiek hunner vakken bespreken, opdat de kweekelingen met alle hulpmiddelen vertrouwd zullen worden *).

Wat *Hongarije* betreft, dat in het rapport der Staatscommissie niet wordt vermeld, kan worden meegedeeld, dat ook hier het streven naar eenvormige opleiding van staatswege sterk op den voorgrond treedt. Naast tal van bijzondere kerkelijke inrichtingen voor de opleiding van onderwijzers, bestaan er achttien inrichtingen van staatswege voor de opleiding van onderwijzers en tien voor die der onderwijzeressen. De Gereformeerden beschikken er over drie kweekscholen voor onderwijzers en drie voor onderwijzeressen. De staatsinrichtingen gelden echter als model voor de andere.

*) Het Pruisisch type van opleiding is dus drie jaren Präparandenanstalt en drie jaren Seminar. Daarentegen zijn in Saksen deze beide afdeelingen tot één geheel verbonden, in een seminarie met zesjarigen cursus. Het streven gaat echter uit naar een zevenjarigen cursus, waartoe in Saksen reeds een wetsvoorstel ingediend (verg. Pädag. Blätter bl. 41—45) en aangenomen werd, (ald. 1913 bl. 52).

In deze kweekscholen, die een vierjarigen cursus hebben, worden opgenomen jongelui, die de eerste vier klassen van gymnasium, reaalschool of hoogere burgerschool hebben afgeloopen en 14—18 jaren oud zijn. Hierbij moet echter worden opgemerkt, dat men, na vier jaren op de volksschool doorgebracht te hebben, reeds zulk een gymnasium, reaal- of burgerschool kan bezoeken. De cursus op de kweekschool kan dus op 18-jarigen leeftijd zijn afgeloopen. Het onderwijsdiploma kan echter niet vóór het 19e jaar worden verkregen.

Aan het einde van den vierjarigen cursus wordt een examen afgelegd, dat uit een schriftelijk, mondeling en practisch deel bestaat en alle vakken van den cursus omvat.

Aan elke kweekschool zijn 8 leeraren verbonden: een rector, zes gewone leeraren en een, die tevens onderwijzer is aan de met de kweekschool verbonden oefenschool. Deze oefenschool is eene volledige lagere school, waar zich de kweekelingen gedurende het laatste jaar practisch oefenen. Ook zijn aan deze kweekscholen een gymnastiekleeraar, leeraren in land- en tuinbouwkunde en leeraren voor de godsdienstige vakken verbonden.

Voor de opleiding van leeraren aan kweekscholen bestaat eene regeling, waarbij is vastgesteld, dat zij, die de bevoegdheid hebben aan eene hoogere burgerschool onderwijs te geven, gedurende twee jaren toehoorders moeten zijn aan eene universiteit in vakken naar keuze (gewoonlijk paedagogie). In 1906 werd voor leeraren aan inrichtingen voor hoofdonderwijzers een afzonderlijke tweejarige cursus ingericht, waarbij uit de volgende groepen van vakken gekozen kan worden: 1. Wijsbegeerte en opvoedkunde. 2. Hongaarsche taal, litteratuur en geschiedenis. 3. Hongaarsche en Duitsche taal en litteratuur. 4. Geschiedenis en aardrijkskunde, Duitsche taal en letterkunde. 5. Wiskunde en physica. 6. Dier- en plantkunde, scheikunde, mineralogie en physica.

Ook hier laten wij volgen een urenrooster van eene Hongaarsche staatskweekschool. [1])

ALGEMEEN LEERPLAN.

Numero	ONDERWERPEN	Klassen I	II	III	IV	Lessen per week
1	Geloofsleer en zedenkunde.	2	2	2	2	2
2	Opvoedkunde (Pädagogik):					
	a., biologie (leer van lichamelijk leven)	2	—	—	—	10
	b., gezondheidsleer.	—	—	—	1	
	c., zielkunde	—	3	—	—	
	d., opvoedkunde (voor lagere scholen) (Didaktik)	—	—	2	—	
	e., gesch. der paedagogiek. Systeem van volksonderricht	—	—	—	2	
3	Oefening in het onderwijzen	—	—	2	6	8
4	Hongaarsche taal en litteratuur . . .	4	4	3	3	14
5	Duitsche taal	2	2	2	2	8
6	Eene andere in het rijk gesproken taal (fakultatief)					
7	Geschiedenis	3	3	2	—	8
8	Staatsinrichting (Verfassungslehre). .	—	—	—	2	2
9	Aardrijkskunde	2	2	2	—	6
10	Wiskunde	3	3	2	2	10
11	Natuur- (Naturbeschreibung) en scheikunde.	2	2	4	—	8
12	Physica	—	—	2	2	4
13	Landhuishoudkunde, (voor meisjes huishoudkunde)	—	—	—	2	2
14	Zang en muziek.	4	4	4	4	16
15	Teekenen en schoonschrijven. . . .	4	4	2	2	12
16	Vrouwelijke handwerken	3	3	2	2	—
17	Gymnastiek en spelen	2	2	2	2	8
	Hoofdsom { voor onderwijzers	30	31	31	32	124
	Hoofdsom { „ onderwijzeressen	33	34	33	34	134

[1]) Door vriendelijke mededeeling van den Heer J. Papp, leeraar te Sátoralja-Ujhely.

Engeland. Wat het onderwijzend personeel in Engeland aangaat, daarin zijn drie groepen te onderscheiden: 1e. speciaal opgeleide onderwijzers met akte; 2e. onderwijzers, die zonder dat zij eenige opleiding ontvingen, slaagden voor een gemakkelijk examen (the lower certificate examinaton); 3e. leerkrachten zonder eenige bevoegdheid voor het geven van onderwijs. In 1911 behoorde ongeveer $^1/_3$ gedeelte van hen, die onderwijs gaven, tot de 1e groep, ongeveer $^1/_4$ gedeelte tot de 2e groep, terwijl de kleinste helft alle bevoegdheid miste. Een zeer groot percentage der onderwijzers had geene andere bevoegdheid, dan dat zij 18 jaren telden en gevaccineerd waren.

De cursus, dien de geschoolde onderwijzers hebben af te loopen, duurt vier jaren. Vroeger drie, doch de practijk leerde, dat een driejarige cursus noch uit theoretisch oogpunt, noch uit het oogpunt van practische vorming genoegzaam was. Om het bezoeken van deze opleidingsinstituten te bevorderen, werden gunstige financiëele schikkingen gemaakt.

In het algemeen kan gezegd, dat in geen land ter wereld de samenhang van het onderwijs en de politiek zoo nauw is als in Engeland. Hoewel het tegenwoordige „education department" gunstig gezind is jegens al wat de onderwijzers der volksschool kan verheffen, blijft het in Engeland een groot bezwaar, dat aanstelling, salariëering enz. in handen is van de plaatselijke autoriteiten. En velen dezer schijnen nog al eens onverschillig te staan tegenover het onderwijs. De voorschriften eischen, dat het hoofd der school geëxamineerd moet zijn, terwijl de „board of education" het optreden van geëxamineerde en bevoegde onderwijzers zooveel mogelijk tracht te bevorderen.

Wat *Amerika* aangaat, elke staat heeft een eigen schoolwezen. Bij veel overeenkomst zijn er toch steeds ook punten van verschil. In Amerika breekt zich de idee baan, dat de eischen voor toelating op eene normaalschool niet lager moeten zijn dan die voor „colleges". Als minimumeisch wenscht men te stellen het met gunstig gevolg afloopen van een vierjarigen cursus op eene high-school. Deze high-schools stellen zich ten

doel in de eerste plaats het bijbrengen eener algemeene ontwikkeling; zij geven eene voorbereiding, die den leerling in staat stelt tal van richtingen uit te gaan. Bij deze zgn. „general course" sluiten verschillende courses aan. Het streven is, dat alle staten het afloopen van zulk eene high-school zullen eischen van hen, die tot eene normaalschool wenschen te worden toegelaten. De bedoeling, die daarbij voorzit, is dan, dat de normaalschool den tijd voornamelijk zal kunnen besteden aan de practische opleiding en dat op deze wijze ook zal worden uitgewonnen eene herhaling van den arbeid, op „secondary schools" verricht. Het onderwijs op de normaalscholen wenscht men dus feitelijk te beperken tot de speciale vakopleiding der onderwijzers.

Ook de *Zuidamerikaansche* republieken onderscheiden zich thans door een streven naar verbetering van het onderwijs. Zoo is bijv. in *Chili* het onderwijs in den volsten zin regeeringszaak. Er is een ministerie van onderwijs, een uitgebreid toezicht. In de laatste jaren heeft de regeering veel gedaan om het peil van het onderwijs te verhoogen.

Wat de opleiding der onderwijzers betreft, zijn er thans 16 normaalscholen, waarvan 6 voor mannen en 10 voor vrouwen. In de organisatie van het onderwijs in Chili hebben zich vooral Duitsche invloeden doen gelden.

Het staatje hierachter volgende geeft een indruk van hetgeen op de normaalscholen voor mannen gewerkt wordt.

Naast de openbare scholen zijn er in Chili een groot aantal bijzondere scholen, die meestal staan onder de leiding van vreemdelingen. De zonen en dochteren der beste Chiliaansche families ontvangen daar veelal hunne opvoeding. Deze bijzondere scholen leveren een groot percent der onderwijzers aan de openbare scholen. Verscheidene dezer bijzondere scholen zijn missie-scholen. The Methodist Episcopal foreign mission heeft zulk eene meisjesschool te Santiago; the Presbyterian foreign mission heeft aldaar een groot college voor jongens. De Chilianen stellen dit bijzonder onderwijs op zeer hoogen prijs.

Vakken.	I	II	III	IV	V	Aantal uren.
Practische en theoretische paedagogiek	—	—	3	5	12	20
Godsdienst en zedenkunde	2	2	2	1	1	8
Spaansch	5	5	5	5	5	25
Fransch	2	2	2	2	2	10
Meet- en stelkunde	3	3	2	2	1	11
Boekhouden	—	—	1	1	—	2
Beginselen der geometrie en trigonometrie	2	2	2	2	1	9
Natuurlijke historie en hygiène	3	3	2	2	2	12
Land- en boschbouw	1	1	1	1	1	5
Natuur- en scheikunde	2	2	2	2	1	9
Politieke geschiedenis	3	3	2	2	2	12
Staathuishoudkunde	1	1	1	1	1	5
Aardrijkskunde en wisk. aardrijkskunde	2	2	2	1	1	8
Schoonschrijven	2	2	1	1	—	6
Teekenen	2	2	2	2	2	10
Muziek, zang en vioolspel	4	4	4	4	4	20
Gymnastiek, militaire oefeningen	2	2	2	2	2	10
Handenarbeid	2	2	2	2	2	10
Samen	38	38	38	39	40	192

Voor de kweekscholen voor onderwijzeressen wordt het volgende staatje als model, dat wordt nagestreefd, medegedeeld.

Vakken.	I	II	III	IV	V	Aantal uren.
Religie	2	2	2	1	1	8
Spaansch	5	5	5	5	5	25
Wiskunde	5	5	5	5	2	22
Geschiedenis, aardrijksk.	4	5	5	4	4	22
Kennis der natuur	4	4	4	4	4	20
Paedagogiek	—	—	3	3	3	9
Methodenleer	—	—	1	3	2	6
Practijk	—	—	—	—	5	5
Huishoudkunde, hygiène	2	2	2	1	1	8
Fransch	2	2	2	2	1	9
Schoonschrijven	2	2	1	—	—	5
Teekenen	2	2	2	2	2	10
Zang, vioolspel	4	4	4	4	4	20
Gymnastiek	2	2	2	2	2	10
Rechtlijnig teekenen	2	2	2	2	2	10
Samen	36	37	40	38	38	189

3. DE OPLEIDING IN NEDERLAND SEDERT HET EINDE DER 18e EEUW.

Gelijk in § 1 werd aangewezen, kwam tijdens de Republiek eene bepaalde opleiding tot onderwijzer nog niet voor. Niemand dacht er aan, wijl de behoefte daaraan zich nog niet voordeed. Het scheen, alsof men genoeg op de gezondheid en kracht van het volksleven vertrouwde, om de opleiding aan het natuurlijk beloop te kunnen overlaten.

Maar in de achttiende eeuw ontwaakte er een andere geest. Verlichting werd eene leuze van den tijd. Naarmate het volksleven geestelijk inzonk, werd aan stelselmatig onderwijs en opvoeding meer behoefte gevoeld en werden dus ook de eischen voor den onderwijzer steeds hooger gesteld, zoodat hoe langer zoo meer gevoeld werd, dat men met onderzoeken van wat zich aanbood er niet af was, maar diende over te gaan tot opzettelijke opleiding, zouden de school en hare onderwijzers voldoen aan het onder den invloed van allerlei opkomende stroomingen hooger gestelde doel.

Voor die gedachte nu hebben de genootschappen groote beteekenis gehad. Allereerst door het uitschrijven en bekronen van prijsvragen. In 1779 bekroonde het Zeeuwsch Genootschap de drie antwoorden van H. J. Kroon, K. v. d. Palm en D. C. van Voorst op eene prijsvraag over de verbetering der scholen. Allen wenschen eene betere opleiding der onderwijzers. Zoo wenscht Van Voorst eene soort kweekscholen en daarnaast particuliere opleiding. Kroon spreekt ook van leeftijdsgrenzen. En in 1797 sticht het „Nut" kweekscholen in Haarlem, Amsterdam en Groningen.

In 1798 komt hulp van anderen kant. De Instructie van burger Van Kooten, den Agent voor Nationale Opvoeding, luidt in art. 9: „Hij (de agent) zal aan het Uitvoerend Bewind een Plan opgeven tot inrichting van een of meer kweekscholen, waarin geschikte voorwerpen tot bekwaame Meesters kunnen

worden opgeleid" en verder inlichten over de noodzakelijkheid van een afgelegd examen.

Nu begint alles zachtaan vasten vorm te krijgen: als op den tast gaat men voort.

De wet van 1801 stelt één examen in: voor ondermeester was geene akte noodig, van onderwijzeressen praatte men nog niet. Geëxamineerd werd in lezen, schrijven, Nederlandsche taal, cijferen, rekenkunde, onderwijskunst en opvoedkunde. Bovendien stelde men zich door middel van een gesprek op de hoogte van de algemeene ontwikkeling der candidaten.

In 1806 krijgt men de bekende 4 rangen: de derde (minimumleeftijd: 18 jaar) geldt oorspronkelijk, tot 1815, enkel voor één district. Onderwijzeressen krijgen een afzonderlijk examen: één akte. Over opleiding werd niets bepaald. In hoofdzaak was zij in die dagen „particulier". Men had in de scholen, bij gebrek aan middelen ter salariëering van bevoegde onderwijzers, kweekelingen noodig. Die moesten, ook in de dorpen, worden opgeleid en daarmee belastte zich of werd belast het hoofd der school. Bij al haar gebrekkigs had deze opleiding dit voor, dat zij de kweekelingen leerde zich te behelpen en zelf te werken. Haar besten tijd had zij van 1850—1880. Volgens de wet van 1857 konden aan zulke opleiders premiën worden toegekend, hetgeen dan ook meermalen geschiedde. En bij het Christelijk onderwijs zorgde de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs (later ook die voor Gereformeerd Schoolonderwijs) voor subsidie. Maar van 1878—'90 gaat zij, vooral ook door de verhoogde exameneischen, verhoogd mee onder den invloed der elders verbeterde opleiding, kwijnen. Daarna merkt men ten gevolge der lokkende overheidspremiën weer eene geringe opleving, althans bij het bijzonder onderwijs.

Intusschen vat de Overheid de zaak aan: in 1816 wordt de Haarlemsche school rijkskweekschool; Groningen krijgt eene jaarlijksche subsidie van *f* 300.—, later *f* 600.—. Eene kweekschool van die dagen was nog zeer primitief. 't Was eene goede lagere school, eene modelschool; in de hoogste klassen deden de

kweekelingen mee aan de lessen, bovendien ontvingen zij van den directeur, soms bijgestaan door derden, vaak leden van het Departementsbestuur, avond- en morgenlessen. Uit den Groningschen rooster van het jaar 1800 (zie bijlage I) merkt men, dat de drie klassen der kweekschool eene éénmansschool vormen. Het onderwijs had tot 1850 (en zelfs nog later, hier en daar) eene godsdienstige strekking.

Van het begin af hadden deze kweekscholen een goeden naam; menig dorpsonderwijzer kwam er zijne kennis een tijd lang nog eens opfrisschen; buitenlanders vertelden haar lof; langzaam groeide ook het getal leeraars.

Het duurde tot 1857, eer er eene tweede rijkskweekschool kwam. Terwijl de Duitsche staten geregeld dit deel van het onderwijs bijhielden, ging Holland „nur immer langsam voran". In 1857 gaat de Groningsche kweekschool aan het Rijk over; in 1860 wordt besloten tot het oprichten der Bossche kweekschool. Oorspronkelijk zouden ze 40 leerlingen tellen, dat werd later 80, nog later 96; het oorspronkelijk voornemen, om aan de kweekscholen internaten te verbinden, kwam in de Tweede Kamer te vallen.

Intusschen had Mr. Van der Brugghen de eerste Christelijke kweekschool op den Klokkenberg gesticht (1844). Eer eene tweede zou verrijzen, moesten een paar decenniën verloopen.

Nog iets anders bracht de wet van '57. Dat waren de „opleidingsklassen". Bij eene circulaire van den Minister van B. Z. van 10 Maart 1859 werd bepaald, dat aan bekwame onderwijzers, die aan het hoofd van goede scholen stonden, toelagen konden worden verleend voor de opleiding van kweekelingen (*f* 100.— of *f* 150.— 's jaars). De onderwijzers mochten zich zelf niet opwerpen als opleider, maar werden door den Minister aangewezen. In 1878 bedroeg het getal dier klassen 68; na dat jaar gingen de meeste over in normaallessen, de rest verdween.

De wet-Kappeyne bracht nieuwe beweging. Er kwamen ('77—'80) vier rijkskweekscholen bij: Middelburg, Deventer,

Nijmegen, Maastricht. (In 1897 verdween de Bossche kweekschool). Op de meeste van die scholen, alsook op de Amsterdamsche gemeentelijke kweekschool werd mede veel zorg besteed aan de practische opleiding [1]).

Voorts steeg het aantal normaallessen (in 1862: 18 met 613 kweekelingen) van 26 in 1878 tot 115 in 1883. Dat was het hoogste getal; het is na dien tijd eenigszins geslonken. Maar het getal kweekelingen steeg van 552 (in 1875) tot 1043 (in 1878) en 4108 (in 1884) en 5293 (in 1898). Toen had het aantal vrouwelijke kweekelingen bijna dat der mannelijke bereikt.

In 1889 begon de krachtige opkomst der bijzondere opleiding, die onder den invloed der verhoogde premiën op den duur die der scholen zelf dreigt te overtreffen, niet tot voordeel uiteraard van de jong-opgeleiden en van den geheelen kring van onderwijzers.

Toch heeft onze opleiding de laatste 40 jaar geene ingrijpende verandering ondergaan. De toestand van heden is die van voor 40 jaar; inwendig moge haar intellectueel peil verhoogd zijn, de klachten der verslagen over opleiding en examens van heden lijken vaak stereotype-uitgaven van die van een derde eeuw geleden.

De opleiding voor de hoofdakte bleef bijna geheel overgelaten aan het particulier initiatief. In 1819 vinden wij reeds gewag gemaakt van eene „Hulpschool" verbonden aan de Groningsche kweekschool, voor onderwijzers, die zich wilden bekwamen voor den 2den of 1sten rang. En in 1857 en in 1878 begon men aan enkele kweekscholen met opleiding voor de „hoofdakte", maar deze maatregelen schijnen niet zoo krachtig te zijn geweest, dat zij op den duur vrucht droegen. In 1881 verdween de laatste. Dienzelfden weg gingen ook elders door het Rijk opgerichte cursussen. Op het oogenblik schijnt de Regeering plan te hebben, dezen tak van opleiding, thans

[1]) Als Bijlagen zijn opgenomen urenplans van enkele kweekscholen, benevens een overzicht der kosten voor de opleiding in verschillende jaren.

gedreven door gemeentebesturen, onderwijzersvereenigingen (o.a. door den Bond van N. O.) en door kleine kringen, te gaan steunen.

Over de opleiding onzer onderwijzeressen valt weinig te zeggen: zij valt bijna geheel samen met de algemeene opleiding. In 1806 is er nog sprake van eene afzonderlijke akte voor onderwijzeressen, maar in de opleiding merkt men weinig van uiteengaande stroomingen. Ook hier is het weer het „Nut", dat, gesteund door gemeentelijke subsidiën, de zaak aanpakt. Het sticht meisjeskweekscholen te Arnhem en Haarlem, daar kwamen later bij de gemeentelijke scholen te Leiden en eene te Groningen. Sommige breidden hun cursus uit tot 6 klassen en brachten hare leerlingen tot de hoofd-akte. De eerste rijkskweekschool voor meisjes werd opgericht in 1897, maar heeft in haar algemeen program niets bijzonders.

Gebreken der tegenwoordige opleiding. In het Rapport der Staatscommissie vat de Subcommissie Lager Onderwijs, waarin o.m. drie directeuren van kweekscholen zitting hadden, de gebreken der bestaande opleiding aldus samen:

1°. zij vangt veel te vroeg aan;

2°. de practische vorming laat zeer veel te wenschen over;

3°. de personen en groepen van personen, aan wie de opleiding is toevertrouwd, zijn voor het meerendeel niet in staat degelijk wetenschappelijk onderwijs te geven aan jongelieden;

4°. de inrichting en de wijze van afneming der examens zijn te veel los van de opleiding;

5°. het financiëel belang van den opleider is te zeer bij de opleiding betrokken;

6°. bij de tegenwoordige opleiding wordt niet voldoende het oog gehouden op de verdere studie van den onderwijzer;

7°. er is geene voldoende aansluiting tusschen de lagere school en de opleidingsinrichting.

Er schijnt aan heel ons onderwijsstelsel eene zekere onverbeterlijkheid te kleven; de examens drukken de opleiding en

de opleiding drukt de examens, zij houden elkaar tegen en klagen over elkander in één langen toon jaar aan jaar. Maar een krachtig opleven is er niet.

Voor onze Christelijke scholen is er nog een bijzonder gevaar. De „neutrale" opleiding sluit in leerstof en geest tamelijk wel aan aan het neutraal Voorbereidend Hooger en Middelbaar Onderwijs, wier leeraren dat onderwijs voorzien van uitnemende leerboeken, terwijl aan onze zijde er eene diepe klove schijnt te gapen tusschen ons lager onderwijs en zijne opleiding, die om eigen hand- en leerboeken roept. Daardoor leeft onze opleiding en daarmee onze geheele lagere school te weinig bewust uit haar eigen beginsel en speelt, ondanks ons algemeen doorloopend protest, het intellectualisme ons blijvend zijne booze parten [1]).

---

4. VERSCHILLENDE VOORSTELLEN TOT VERBETERING.

Wijl naar aller overtuiging aan de tegenwoordige opleiding zoovele gebreken kleven, ontbreekt het niet aan voorstellen ter verbetering; allerlei personen en vereenigingen houden zich reeds sedert jaren met plannen van reorganisatie bezig.

Sommigen gaan daarbij al zeer radikaal te werk. Vele zoogenaamde Reformpaedagogen breken over de gansche heden daagsche opleiding den staf, en leggen haar al de onvruchtbaarheid en schadelijkheid van het tegenwoordig onderwijs ten laste. De tegenwoordige onderwijzers en leeraars hebben, tengevolge van hunne ongelukkige opleiding, den ruggegraat al gebroken en alle zelfstandigheid reeds verloren, voordat zij in het ambt komen (L. Gurlitt, bij Münch, Zukunftspädagogik 3, 83). En Arthur Bonus zou al onze hedendaagsche, nog meest

[1]) Men zie ook de verhandeling van Dr. H. A. Weststrate over „Opleiding en Examen" in het Paed. Tijdschr. voor het Christelijk Onderwijs, Jrg. III, bl. 254—267.

klassiek gevormde, paedagogen wel naar een Duitschen Karmel willen voeren „om ze daar te slachten als Elia de Baälpriesters" (aldaar bl. 112). In deze oppositie spreekt zich eene krachtige reactie uit tegen heel de dusgenaamde schoolorthodoxie, tegen de gansche traditie, die uit het verleden tot ons komt en aan dat verleden ons bindt.

Maar als deze revolutionairen aan het opbouwen gaan en aanwijzen, wat dan voor de opleiding noodig is, maken zij met eene phrase, als opleiding tot „manhaftigheid", zich daarvan af, of leggen op één vak, als staatsburgerkunde, schoonheidsleer, paedagogiek, eenzijdig den nadruk, of grijpen onwillekeurig terug tot wat zij eerst smadelijk hebben verworpen. De vakken, waarin de onderwijzer zich te bekwamen heeft, worden immers ook door de school bepaald en komen in hoofdzaak toch altijd weer op dezelfde neer.

Anderen slaan daarom liever den weg der evolutie in, en zoeken hunne kracht niet in revolutionnairen nieuwbouw, maar in grootschen opbouw van de tegenwoordige opleiding. Gelijk er een streven is, om alle verschil in stand en alle ongelijkheid in gave en bezit in de hedendaagsche maatschappij te niet te doen, zoo bestaat er bij velen ook eene, soms onbewuste, neiging, om de gansche wetenschap te democratiseeren en haar tot eigendom van heel het volk te maken. De onderwijzers, zoo zeggen zij, moeten deel hebben aan alle goederen der cultuur, zij moeten de erfenis der voorgeslachten in zich hebben opgenomen, om ze straks op de school aan al de kinderen des volks te kunnen mededeelen. Zooals al wat strekt, om het volk te ontwikkelen (volkscursussen, volksuniversiteiten enz.), krachtige bevordering verdient, zoo behoort ook de opleiding der onderwijzers, die straks de cultuur tot het volk brengen, zoo algemeen en breed mogelijk te worden opgevat. Ze moet door en door sociaal zijn en op het sociale peil worden gebracht.

Uit deze overwegingen is dan ook nu en dan de eisch voortgekomen, dat de opleiding der onderwijzers naar de

universiteit moest worden verlegd. Reeds jaren geleden werd die eisch gesteld (verg. K. Richter, Die Reform der Lehrerseminare nach den Forderungen unserer Zeit und der heutigen Pädagogik, 1874), en hij wordt sedert dien tijd steeds krachtiger en dringerder geuit. In 1898 verlangde de Duitsche Lehrerversammlung te Breslau, dat de universiteiten hare poorten voor de onderwijzers tot hunne verdere ontwikkeling ontsluiten zouden; in 1904 eischte die te Koningsbergen toegang tot de universiteiten voor elken onderwijzer, die het seminarie had afgeloopen, want die Universität sei die einzig vollwertige Lehrerbildungsstätte; en ook de Pruisische Lehrerbildnertag in 1910 gaf den wensch te kennen, dat de universiteiten toegang zouden verleenen aan iederen onderwijzer, die in eene meerjarige practijk zijne deugdelijkheid bewezen en een aanvullingsexamen afgelegd had (Pädag. Blätter 1912 bl. 402).

Hier te lande zijn nu en dan verwante stemmen gehoord. Mr. J. J. L. van der Brugghen, die het Christelijk karakter der school steeds meer in de persoonlijkheid der onderwijzers ging zoeken, (Dr. P. Smit, Minister van der Brugghen, Nijmegen. Ten Hoet 1913, bl. 88—90) eischte reeds in zijn tijd, om aan de schijn-wetenschappelijkheid en de polyhistorie van het lager onderwijs te ontkomen, dat dit onderwijs op klassieken bodem zou verplaatst worden (bl. 91 v.), en van het realisme tot het humanisme zou terugkeeren (bl. 93). De onderwijzer moet niet onder zijne wetenschap staan, maar er bovenop (bl. 94). In dezen zelfden geest zou ook de heer C. de V. te L. (in de School met den Bijbel 24 Febr. 1911) wel eene klassieke opleiding voor den onderwijzer wenschelijk achten, indien ze althans mogelijk ware. Mevrouw Belinfante (Schoolhervorming is urgent, Baarn) pleitte eveneens voor eene wijsgeerige, klassieke opleiding van den onderwijzer (bl. 25, 41), en Mej. Lize Deutmann zou het afloopen van het lyceum, voor een onderwijzer hoogst wenschelijk achten — het leeren van Latijn ware geen bezwaar — en stelt als eisch aan het einde der vakstudie het schrijven eener dissertatie (Over de Hoofdakte en

Verspilling van Energie enz., Rotterdam, Brusse. 1911 bl. 18 v.).

Maar deze eisch moet zoowel om uitwendige, economische, als ook om inwendige, zakelijke redenen als eene utopie worden beschouwd. Zoowel het karakter van het universitaire onderwijs als de taak van de volksschool verzetten er zich tegen. De volksschool heeft geene geleerden en geene eigenlijke mannen van wetenschap noodig, die zelf wetenschappelijke onderzoekingen instellen en de wetenschap vooruit trachten te brengen; zij kan deze zelfs niet gebruiken, maar heeft algemeen ontwikkelde, degelijk onderlegde, theoretisch en practisch gevormde mannen noodig, die met kinderen weten om te gaan, tot kinderen kunnen afdalen en kinderen geleidelijk en naar de beste methode weten op te heffen tot de hoogte, waarop het peil der algemeene ontwikkeling thans staat of behoort te staan. Anderzijds is de opleiding, die de onderwijzers voor hunne taak in de volksschool ontvangen en moeten ontvangen, onvoldoende en ongeschikt, wijl van gansch anderen aard, om hen voor de universiteit voor te bereiden. Indien zij deze wilden bezoeken, niet maar als gasten doch als burgers, dan zouden zij, na de kweekschool afgeloopen te hebben, toch weer in verschillende vakken zichzelf moeten bekwamen en dan admissie- of in elk geval een aanvullingsexamen moeten doen. En wanneer zij dan de hoogeschool hadden afgeloopen en een graad (misschien zelfs den doctoralen graad) in letter- of natuurkundige wetenschappen hadden behaald, zouden zij hoogstwaarschijnlijk weinig lust gevoelen, om tot het lager onderwijs terug te keeren en gewoon onderwijzer aan eene volksschool te worden. Alle paedagogen van naam zijn dan ook op dit punt eenstemmig, en achten universitaire opleiding voor de onderwijzers der lagere school noch mogelijk, noch gewenscht [1]).

[1]). Paulsen, Das Deutsche Bildungswesen 1. 165. Ernst Bernheim, Pädag. Blätter 1903 bl. 219. Rein, ald. bl. 41. Andreae, ald. bl. 150 – 154. Verg. ook zelfs Dr. v. Campe, Das Universitätsstudium der Volksschullehrer, seine Grenzen und seine Notwendigkeit, Pädag. Blätter 1912 bl. 401—418.

Eene andere vraag is echter, of onderwijzers niet meer dan tot dusver van het hooger onderwijs gebruik kunnen maken en voordeel kunnen trekken. Over de beteekenis van University-extension te spreken, is het hier de plaats niet; maar, of men er al dan niet sympathie voor koestere, zij bestaat en vindt ingang; en niet het minst uit de kringen der onderwijzers gaat het verlangen op naar eene degelijker, naar eene meer breede en diepe ontwikkeling. Thans bestaat er tusschen lager, middelbaar (gymnasiaal) en hooger onderwijs eene breede, diepe kloof; onderwijzers, leeraren en hoogleeraren vormen eene eigene groep, hebben schier geene aanraking of gemeenschap met elkaar. Dat laat zich tot zekere hoogte verklaren en rechtvaardigen. Maar om het onderscheid in de taak, die op hunne schouders rust, mag het hun allen gemeenschappelijke niet over het hoofd worden gezien; lager, middelbaar en hooger onderwijs vormen eene eenheid, een organisme, waarvan zij alle onmisbare leden zijn; zij maken ééne keten uit, waarvan de schalmen ineengeschakeld en ten nauwste aan elkander verbonden zijn.

Deze eenheid wordt heden ten dage meer en meer ingezien [1]). Onderwijzers, leeraren en hoogleeraren naderen elkaar; leeraren en hoogleeraren geven in verschillende landen vacantiecursussen, die vooral door onderwijzers worden bezocht; of ze gaan van tijd tot tijd uit, om bijv. op een Zaterdagmiddag voorlezingen voor onderwijzers te houden over een voor hen belangrijk vak; en ook stelt men in den laatsten tijd in vele landen de universiteit onder bepaalde voorwaarden voor onderwijzers open. In Saksen, Weimar, Hessen, Beieren en vooral in Wurtemberg hebben de degelijkste onder de onderwijzers,

[1]) Interessant is de omkeer van Rudolf Lehmann, die vroeger in zijn werk Erziehung und Erzieher 1902 een tegenstander van universitaire opleiding was, maar door zijn veranderden werkkring en door zijn bezoek aan Amerika tot eene andere gedachte is gekomen, en nu vooral op de Einheitlichkeit van het schoolwezen nadruk legt. Zie den tweeden druk van zijn werk onder den titel: Erziehung und Unterricht. Berlin Weidmann 1912, en verg. Pädag. Bl. 1912 bl. 424—428.

die het seminarium hebben afgeloopen, toegang tot de universiteit. De Pruisische regeering stelt eene matige subsidie beschikbaar voor 90 onderwijzers (telkens 30 voor studie aan de hoogeschool te Berlijn, te Posen, en te Munster), die boven de anderen uitmunten en zich verbinden tot minstens acht jaren „Seminardienst".

Toch, al is het goed, op deze beweging acht te geven, men dient daarbij bescheidenheid en voorzichtigheid in het oog te houden. Immers is het volgen van een universitairen cursus voor verreweg de meerderheid der onderwijzers noch noodig noch uitvoerbaar; er zou slechts eene „Halbbildung" door bevorderd worden, die noch aan den onderwijzer noch aan zijn onderwijs ten goede kwam; in de genoemde landen is de toegang tot de universiteit aan onderwijzers daarom slechts onder bepaalde voorwaarden toegestaan. Ten andere zou de eisch, om alle onderwijzers zulk een cursus te doen volgen, voorshands nog afstuiten op het practisch bezwaar, dat er nog maar hier en daar een hoogleeraar in de paedagogiek aan de universiteit verbonden is, en dat een, immers toch onmisbaar, paedagogisch seminarie in nog sterker mate tot de uitzonderingen behoort [1]). En eindelijk is eene regeling van deze materie zeer moeilijk te treffen. Welke vakken zouden de onderwijzers aan de hoogeschool moeten volgen? Moet dit aan hunne vrije keuze worden overgelaten, of moet hun een vast program worden voorgelegd? Hoe lang moet de cursus duren, een, twee, drie of vier jaren? Moet hun aan het einde een getuigschrift worden gegeven, of kunnen zij een examen doen? Welke graad wordt dan door hen behaald, en welke effectus civilis is daaraan verbonden?

Ieder, die deze vragen, een oogenblik indenkt, gevoelt, dat

[1]) Volgens Rehmke behoort de paedagogiek zelfs niet aan de universiteit thuis; verg. tegen hem Pädag. Blätter 1903 bl. 42 v. 154. Evenzoo vond het voorstel van Dr. Brahn te Leipzig, om bijzondere paedagogische Akademies op te richten, eerst weinig instemming, Pädag. Blätter 1911 bl. 42 v. 201—203, maar houdt het toch nog de gemoederen verdeeld, ald. 1912 bl. 103—105.

de zaak nog niet voor beslissing rijp is. Er is wel bij de onderwijzers een drang naar breedere en diepere ontwikkeling; maar niemand vermag nog te zeggen, hoe daaraan tegemoet te komen, zonder schade voor het onderwijs der kinderen op de lagere school. De onderwijzer, die in Duitschland gedurende eenigen tijd een cursus aan de universiteit volgt, bedoelt daarmede dan ook niet, zich beter voor zijne taak in de volksschool te bekwamen, maar streeft naar hooger, en solliciteert later naar de betrekking van leeraar aan eene kweekschool, inspecteur bij het onderwijs, enz.

Toch dient men er rekening mede te houden, dat het sterke verlangen naar eene betere opleiding der onderwijzers eene cultuurvraag bij uitnemendheid is. De onderwijzers zijn geene schoolmeesters meer; de verandering van hun naam wijst op eene verandering in hunne taak. En deze vindt daarin haar oorzaak, dat de plaats en de beteekenis der school geheel in de moderne maatschappij gewijzigd is. Zij is volksschool geworden, die niet maar aan een grooter of kleiner deel des volks eenige kundigheden en vaardigheden heeft te leeren, maar die alle kinderen uit alle standen en klassen des volks zoover te brengen heeft, dat ze, zij het ook in verschillende mate, deel hebben aan de goederen der cultuur en dat ze het geestelijke, sociale en politieke leven der natie kunnen medeleven, waartoe zij immers allen door de democratiseering der maatschappij in klimmende mate geroepen worden. Daarom moeten de onderwijzers ook op eene andere en betere wijze voor deze nieuwe taak worden voorbereid. Zij zijn de mannen en vrouwen, die de kinderen des volks tot het rijke en veelvormige leven van onze hedendaagsche maatschappij hebben in te leiden, die daarom op de hoogte van hun tijd moeten staan, en algemeen-ontwikkelde, beschaafde, maar vooral ook godsdienstig en zedelijk gevormde menschen behooren te zijn. Om dan ook de wenschen en voorstellen tot verbetering der opleiding billijk te beoordeelen, moet men ze uit dit sociale, cultuurhistorische standpunt bezien.

Opmerkelijk is dan ook, dat deze verbetering der opleiding overal aan de orde is, in dezelfde richting zich beweegt, en in hoofdzaken vrij wel overeenstemt. Hetzij men kennis neemt van de voorstellen der Subcommissie (Rapport II, 75—103), of van de Ineenschakelingscommissie zelve (I 246, 370, 431); van de Proeve van Wet tot regeling van het lager onderwijs op den grondslag van „Onderwijs-Rijkszaak", bewerkt in opdracht van en uitgegeven op last van het Hoofdbestuur van het Ned. Ond. Gen. Gron. 1904, bl. 57 v., of van De Grondslag van ons Volksonderwijs, uitgewerkte Schets, uitgeg. door de Nutscommissie voor onderwijs, Amsterdam 1911; van het Rapport der Commissie, benoemd door het Bestuur der Vereeniging van onderwijzend personeel der Prot. Christ. Kweekscholen in Nederland over de Kweekschool-voorstellen der Staatscommissie (niet voor de pers bestemd), of van de Concept-wet tot regeling van het Lager onderwijs, in opdracht van het Hoofdbestuur der Vereeniging „Volksonderwijs" samengesteld (1912) — er is bij alle verschil eene zeer treffende en ver gaande overeenkomst.

Allen stemmen daarin overeen, dat de kweekeling na de lagere school eene middelbare school of M. U. L. O.-school van drie jaren moet hebben afgeloopen, en niet vóór zijn 15e of 16e jaar aan de kweekschool worde opgenomen. Algemeen wordt aan kweekschoolopleiding boven die aan normaalscholen en bij particulieren, evenals ook aan schoolexamens boven staatsexamens, de voorkeur gegeven. Allen wenschen, dat de cursus aan de kweekschool *minstens* een driejarige zij, en niet alleen aan verstandelijke ontwikkeling en zedelijke opvoeding, maar ook aan practische vorming op eene leerschool worde dienstbaar gemaakt. Ofschoon eene minderheid in de Subcommissie (de heeren Bigot en Ketelaar, Rapport der Ineenschakelings-Commissie II 225) en evenzoo de bovengenoemde Concept-wet tot regeling van het Lager Onderwijs, samengesteld in opdracht van het Hoofdbestuur der Vereeniging „Volksonderwijs" (door de heeren Bigot, Klerke, Meyer, Oosterbaan enz. bl. 22), slechts ééne bevoegdheid wenschen, verlangt men toch vrij eenparig,

dat de twee akten van bekwaamheid, voor onderwijzer en hoofd, behouden blijven, dat ook de opleiding voor de hoofdakte eene betere regeling erlange, bijv. door het oprichten van cursussen aan de kweekscholen of van afzonderlijke cursussen op plaatsen, waar geene kweekschool is, en dat ook voor bijzondere akten (in moderne talen, gymnastiek, enz.) bijzondere leerkrachten aan de kweekscholen worden aangesteld.

Maar naast die overeenstemming komen er toch ook niet onbelangrijke verschillen voor, waarvan de voornaamste *deze* zijn. Sommigen zouden de normaalscholen liefst zoo spoedig mogelijk zien verdwijnen; anderen willen ze, althans voorloopig, naast de kweekscholen handhaven; en de heer Oosterlee (Paedag. Tijdschrift 1913 bl. 65—78) wenscht zelfs voor de opleiding, in verband met het groote onderscheid tusschen plattelands- en stadsscholen, drie soorten van inrichtingen, vierjarige normaallessen, vierjarige kweekscholen en zesjarige kweekscholen. Voorts achten velen het voldoende, als de kweekschool een driejarigen cursus omvat (Ineenschakelings-Commissie); maar anderen geven de voorkeur aan een vierjarigen (Rapport Ond. Personeel aan Prot. Christ. Kweekscholen), of aan een vijfjarigen cursus (Rapport Nutscommissie); de Commissie vanwege Volksonderwijs verlangt eene vierjarige kweekschool en, na aldaar afgelegd eindexamen, nog twee jaren opleiding aan een seminarium, gevestigd in eene universiteitsstad, aan welks einde eerst de akte van bekwaamheid voor onderwijzer verkregen kan worden (Concept-wet bl. 22—60). Verder staan sommigen eene opleiding voor, die van het begin tot het einde tegelijk theoretisch en practisch is; anderen achten het beter, om eenige scheiding aan te brengen, de eerste jaren meer aan de theoretische, de laatste meer aan de praktische opleiding te wijden. Vervolgens is er ook eenig verschil over de vakken, die aan de kweekschool onderwezen moeten worden; over verreweg de meeste vakken bestaat er overeenstemming, maar enkele vakken, zooals muziek (vioolspel), gymnastiek, land- en tuinbouwkunde, schoolhygiène, handenarbeid worden door den

een beslist noodzakelijk, door den ander minder noodig geacht. En eindelijk doet er zich ook nog verschil van gevoelen over de examens voor; sommigen willen het examen voor onderwijzer in eens laten afleggen aan het einde der kweekschool; anderen achten eene splitsing gewenscht, in een theoretisch deel, af te leggen aan het einde van het derde, en een practisch deel, af te leggen aan het einde van het vierde leerjaar; en de hoofdakte kan dan later behaald worden, als de onderwijzer één of twee jaren in de practijk is werkzaam geweest, en gedurende zekeren tijd cursussen in de vakken der hoofdakte bijgewoond heeft. De Commissie van Volksonderwijs, die slechts ééne bevoegdheid wenscht, wil het examen daarvoor laten afleggen aan het einde van het tweejarig seminarie.

---

5. BEWAARSCHOOLONDERWIJS.

Een van de opmerkelijkste verschijnselen in de ontwikkeling van het schoolwezen is de groote opgang, dien Friedrich Fröbel met zijn „Kindergarten" heeft gemaakt. Eeuwenlang heeft het spel in de kinderwereld geleefd, zonder dat iemand op de gedachte kwam, om dit spel opzettelijk aan het onderwijs dienstbaar te maken. Misschien, zegt Paulsen, Pädagogik 1911, bl. 153, was dat wel de schoonste tijd voor het spel; geheel overgelaten aan de jeugd, vormde het een vrij gebied van hare scheppende werkzaamheid. Maar toen de school opkwam en steeds meer tijd en kracht van de kinderen in beslag nam, kwam het spel in gedrang. In de achttiende eeuw was men er zelfs vijandig aan gezind; het piëtisme achtte het schadelijk voor de vroomheid, en het rationalisme zag er verspilling in van tijd en kracht, die veel nuttiger besteed konden worden.

Maar toen is er reactie gekomen met Rousseau, die de natuur weer tegen de cultuur, het spel weer tegen het nut in bescherming nam. De Philanthropinisten ruimden er reeds eenige plaats op hunne scholen voor in (Raumer, Gesch. d. Pädag.

II, 228—242). En Friedrich Fröbel 1782—1852, in deze richting verder gaande, trachtte aan de kinderspelen systematische leiding te geven en er gebruik van te maken voor het onderwijs; in 1840 stichtte hij een „Kindergarten" voor drie- tot zesjarige kinderen te Blankenberg in Thuringen, en in 1850 richtte hij in Marienthal een cursus voor Kindergärtnerinnen op. Van Thuringen uit hebben deze kindertuinen (bewaarscholen, speelscholen, scholen voor voorbereidend lager onderwijs) zich over heel Duitschland, in alle landen van Europa, in Amerika en Mexico, in Japan en Armenië enz. verbreid. Zij beginnen hoe langer zoo meer een integreerend deel van het schoolwezen te vormen. In 1911 waren er hier te lande reeds 1282 bewaarscholen met 138769 kinderen, en wel 171 openbare met 31416, en 1111 bijzondere met 107353 kinderen.

De snelle voortgang, dien deze scholen gemaakt hebben, bewijst, dat ze in eene behoefte voorzien. Verschillende toestanden in onze hedendaagsche maatschappij werken haar in de hand. Het leven der ouders, ook der moeders, is menigmaal zoo druk, dat de tijd en de lust hun ontbreekt, om zich met de kleinen bezig te houden. Gevolg daarvan is, dat deze kleinen aan onvoldoend toezicht toevertrouwd worden, van goede leiding en zorg verstoken zijn, en menigmaal, buiten de enge bekrompen woning, op straat in slecht gezelschap verkeeren. En dit brengt dan weer mede, dat de kinderen in hunne prille jeugd alle voorbereiding voor het onderwijs der lagere school ontberen, dikwerf zeer ongelijk worden voorbereid, en meestal uit het huis naar de school een overgang maken, waaraan alle geleidelijkheid ontbreekt.

Maar de organisatie der bestaande bewaarscholen laat in ons land nog veel te wenschen over. De Bond van onderwijzeressen bij het Fröbelonderwijs richtte daarom onlangs een adres aan den Minister van B. Z., noemde daarin de vele gebreken op, die dit onderwijs aankleven, en drong op regeling ervan bij rijkswet aan. Met name werd verlangd, dat aan de bewaarscholen goede leerkrachten, en niet maar meisjes van 13 en 14

jaren, werden verbonden; dat deze leerkrachten opgeleid zouden worden voor de akten A en B volgens een gelijkluidend programma aan volgens wettelijk voorschrift ingerichte kweekscholen; dat er een wettelijk salarisminimum voor haar werd vastgesteld; dat kweekelingen in de school slechts onder leiding van bevoegd personeel mochten werkzaam zijn; dat het onderwijs gegeven zou worden in den geest van Fröbel en dienstbaar zou zijn, niet om het kind pasklaar te maken voor het gewoon lager onderwijs, maar om het lichamelijk, verstandelijk en geestelijk zich te doen ontplooien; en eindelijk, dat het bewaarschoolonderwijs bij de aanstaande Grondwetsherziening ook in het onderwijsartikel werd vastgelegd.

De „Kindergarten" van Fröbel heeft dit voordeel opgeleverd, dat het onderwijs in de prille jeugd zich bij de natuur van het kind is gaan aansluiten, het spel als leer- en opvoedingsmiddel is gaan gebruiken, den overgang van school naar huis geleidelijk heeft gemaakt en van de ellenden, die Hildebrand eraan verbond, heeft bevrijd. Het spel is immers ook van eene hooge, paedagogische waarde: het verschaft zuivere, belangelooze vreugde, ontwikkelt alle krachten van lichaam en geest, scherpt de zintuigen, leert de natuur der dingen kennen, ontwikkelt de phantasie, kweekt socialen zin, enz. Maar dan zij men er ook op bedacht, om de bewaarschool bewaarschool te doen blijven en niet om te zetten in eene school van „voorbereidend lager onderwijs", die de kinderen klaar maakt voor de lagere school en hen alleen weer een paar jaren vroeger met leeren doet beginnen, dan thans over het algemeen het geval is [1]). Ja, zoo weinig moet de lagere school de bewaarschool beheerschen en naar zichzelve conformeeren, dat veeleer het karakter der bewaarschool ook nog een paar jaren in de

[1]) Een juiste naam voor deze scholen bestaat nog niet. In Engeland en Amerika nam men den naam Kindergarten over, maar deze is toch in ons koud klimaat met de werkelijkheid in strijd. De naam bewaarschool is te eng, en die van school voor voorbereidend lager onderwijs te eenzijdig. De beste naam dunkt ons die van speelschool, door Dr. Kuyper voorgesteld.

lagere school, althans ten deele, bewaard dient te blijven. Van dit standpunt ware er iets vóór te zeggen, dat de kinderen van het 4e tot het 10e jaar op de bewaarschool bleven, — gelijk ook de Commissie van Volksonderwijs wenscht — en dan eerst overgingen naar de lagere school.

Practisch zal dit echter wel niet uit te voeren zijn, omdat op het platteland niet overal bewaarscholen kunnen worden opgericht en ook de bewaarscholen in de steden niet te ver van de woningen der kinderen verwijderd mogen zijn. Hoofdzaak is ook niet, ofschoon niet zonder belang, dat eene eigenlijke bewaarschool overal aan de lagere school voorafga en dan liefst met deze in hetzelfde gebouw onder dak worde gebracht — maar wel komt het er op aan, dat ook in de lagere klassen der volksschool dezelfde leerkrachten, liefst vrouwelijke [1]), werkzaam zijn als in de bewaarscholen, en dat deze zich bij haar onderwijs aansluiten bij de methode, welke op de bewaarscholen toegepast wordt.

Toch is het een wel gewoon, maar niettemin droevig verschijnsel, dat een goed beginsel steeds door overdrijving van zijne eerste, vurige aanhangers geschaad wordt. Ook bij de uitnemende gedachte van den „Kindergarten" heeft zich dit in de toepassing voorgedaan. Onder haar invloed hebben sommigen ook de volksschool, althans in hare lagere klassen, van eene leer- in eene werkschool omgezet. Evenals anderen heeft onlangs nog de Seminarlehrer Heinrich Kolar te Weenen daartegen zijne waarschuwende stem laten hooren [2]). Naast het verband en de overeenstemming moet ook het onderscheid

[1]) Verg. art. 25 der wet op het Lager Onderwijs: Wanneer de school in verscheidene klassen verdeeld is, wordt het onderwijs in de laagste klassen bij voorkeur aan onderwijzeressen, dat in de hoogste klassen, behalve aan de scholen uitsluitend voor meisjes bestemd, bij voorkeur aan onderwijzers opgedragen.

[2]) Schule oder Kindergarten. Eine Kritik einseitiger Reformbestrebungen auf dem Gebiete des Erstunterrichts. In de Zeitschrift für Christliche Erziehungswissenschaft, Okt. 1912, bl. 25—33. Verg. ook Prof. Dr. T. J. de Boer, Leerschool of Werkschool, in De Beweging Nov. 1912, bl. 115—122.

tusschen bewaarschool en lagere school gehandhaafd blijven. Men moet, in eene lagere school komende, niet meenen, in eene bewaarschool te zijn, omdat er alle tijd aan handenarbeid, aan spreken en zingen, aan wandelen en spelen wordt besteed. De lagere school mag niet trachten de bewaarschool te annexeeren, en ze te maken tot eene school voor „voorbereidend lager onderwijs"; maar ook de bewaarschool moet de lagere school erkennen in hare betrekkelijke zelfstandigheid en in het eigenaardige van hare taak. „Die Verarbeitung dessen, was den Kindern vor Augen tritt, muss in der Unterklasse eine andere sein als im Kindergarten. Ahmt der Kindergarten mehr die gelegentliche aphoristische Belehrungsart der Mutter nach, so geht die Schule planmässig darauf aus, den Gedankenkreis des Kindes zu erweitern, den Sprachschatz zu bereichern, das Durch- und Ueberdenken des Geschauten zu fördern. Und nimmt der Kindergarten die Spielfreude des Kindes an und für sich in Anspruch, so erwächst der Elementarklasse durch die planvolle *Umwandlung der Spiellust* in die *Lernlust* eine ebenso schöne wie dankbare Aufgabe". [1])

Opmerkelijk is dan ook, dat de omzetting van de lagere klassen der volksschool in eene soort van voortgezet bewaarschoolonderwijs juist bij de kinderen volstrekt niet in den smaak valt en in hen de grootste tegenstanders ontmoet. Op den leeftijd van zes à zeven jaren gekomen, willen zij leeren lezen en schrijven, en voelen zich teleurgesteld, als hun dit onthouden wordt. Voordat zij naar school gaan, grijpen zij zelven al naar pen en papier, om het de grootere kinderen na te doen. Daarom is het even eenzijdig, om met de radikale hervormers over alle leerschool den staf te breken, als om steeds in het oude zog voort te varen en voor al het nieuwe het oog te sluiten, enkel omdat het nieuw is. De eigenlijke bewaar- of speelschool is voor kinderen van ongeveer vier tot zes à zeven jaren bestemd; daarop volgen de lagere klassen

[1] H. Kolar t. a. p. bl. 29.

der volksschool, die bij de bewaarschool aansluiten, de „Spiellust" in „Lernlust" overleiden, en de kinderen onderwijzen van omtrent het zevende tot het tiende jaar; en dan volgt daar geleidelijk op de volksschool met hare hoogere klassen voor kinderen van het tiende tot het veertiende jaar.

Eén punt verdient hierbij nog wel eenige nadere bespreking, wijl het allicht van verschillende zijden bezwaar ontmoeten zal. Het betreft n. l. het aantal jaarklassen op de lagere school, die met twee, dat is tot het 14e jaar, worden uitgebreid. Indien wij acht geven op den ontwikkelingsgang, dien het lager onderwijs in de laatste halve eeuw en nog meer bepaald in de laatste tien, twintig jaren heeft doorgemaakt, kunnen wij er zoo goed als zeker van zijn, dat binnen niet al te lang tijdsverloop de lagere school met twee klassen vermeerderd zal worden.

Men mag zich de bezwaren niet ontveinzen, die zulk eene vermeerdering met zich brengen zou; maar men dient ook te bedenken, dat, waar het de opvoeding der toekomende geslachten geldt, de eisch van goed, deugdelijk, voor dezen tijd berekend en voldoend onderwijs op den voorgrond dient te staan. Ieder, die met zijn tijd meeleeft, kan berekenen, dat in de toekomst aan de ontwikkeling der kinderen van ons volk hooge eischen zullen worden gesteld. De verlenging van den leertijd kan in den volsten zin des woords als een volksbelang worden aangemerkt. En ook de Christelijke groepen in ons vaderland dienen voor dit volksbelang een open oog te hebben en mede aan te dringen op vermeerdering van het aantal jaarklassen op de lagere school.

Tegen deze uitbreiding kunnen, vooral door de bevolking van het platteland, bezwaren worden ingebracht, die niet van gewicht zijn ontbloot. Voor een deel zou men daaraan misschien tegemoet kunnen komen. Er zou n.l. zulk eene regeling te treffen zijn, waarbij onderscheid werd gemaakt tusschen stads- en plattelandsscholen, met dien verstande, dat wel in beginsel voor beide categorieën de verlenging van het schoolbezoek tot den

14-jarigen leeftijd werd uitgebreid, maar zóó, dat op het platteland bij den bestaanden zesjarigen cursus gevoegd werden twee halfjarige cursussen, waarvan aanvang en einde door de gemeentebesturen zouden kunnen worden vastgesteld in overeenstemming met de behoeften der betrokken streek. Maar men mag zich niet verhelen, dat ook zulk eene regeling allerminst boven critiek verheven zou zijn. Zij zou in de eerste plaats al moeilijk zijn uit te voeren, wijl niemand de grens kan aanwijzen tusschen stad en platteland, en ze zou ten tweede eene onderscheiding en tegenstelling in het leven roepen, welke op zichzelve reeds is af te keuren en hoe langer hoe minder steun vindt in de werkelijkheid.

Met deze vermeerdering van het aantal leerjaren zal dan uit den aard der zaak moeten samengaan zulk eene vorming onzer onderwijzers, waardoor zij in staat worden gesteld met vrucht aan de verwezenlijking van een uitgebreid leerplan mede te werken.

Door deze hierboven in het kort ontworpen organisatie van het bewaarschool- en lager onderwijs zouden verschillende voordeelen verkregen worden. Ten eerste zouden voor de bewaarscholen een groot aantal onderwijzeressen noodig zijn, en het lager onderwijs, bepaaldelijk in de hoogere klassen, meer aan mannelijke leerkrachten kunnen worden toebetrouwd. Ten tweede zou voor deze bewaarschoolonderwijzeressen eene minder omvangrijke, minder langdurige en minder kostbare opleiding kunnen worden ingericht, en de betrekking dus ook zonder onbillijkheid lager worden gesalariëerd, dan die van onderwijzer bij de lagere school (n.l. in de hoogere klassen der lagere school). Ten derde zou de lagere school (na de bewaarschool, of na de lagere klassen, dus van het 10e jaar af) gevoegelijk tot het einde van het 14e jaar kunnen worden uitgebreid; en wel zoo, dat in hoofdzaak bewaarschoolonderwijs gegeven werd van het 4e tot het 10e j., en lager onderwijs van het 10e tot het einde van het 14e jaar. Ten vierde zou het lager onderwijs dan nog van het 14e tot het 16e jaar kunnen

worden voortgezet in herhalingsscholen, dag-, avondscholen, m. u. l. o.-scholen, vakscholen, of hoe men dit onderwijs nader regelen en noemen wil. Ten vijfde konden de leerlingen der lagere scholen op 14 j. leeftijd, indien zij n.l. hoogerop willen, naar H. B. S. of gymn. (lyceum) gaan, om daarna de hoogeschool te bezoeken. Ten zesde werd de beroepskeuze twee jaren later dan thans (n.l. op 14-j. leeftijd) gesteld, kwamen de leerlingen meer bedreven op H. B. S., gymnasium of lyceum aan, en konden deze inrichtingen alle met een vijfjarigen cursus volstaan.

---

6. DE EISCHEN DER OPLEIDING.

Gesplitste opleiding. De gewone opleiding voor het lager onderwijs is het best in tweeën te verdeelen: eene *vóór-opleiding* van meer algemeenen aard, die samenvalt met de opleiding van jongelieden voor middelbare vakscholen en voor hen, die op 15 à 16-jarigen leeftijd het leven ingaan: de school voor M. U. L. O.; en de *vakopleiding*, die vier jaren omvat en duurt van 15 à 16-jarigen leeftijd tot dien van 19 of 20 jaar.

Zij, die in het bezit zijn van een getuigschrift van voldoend onderwijs eener volledige school voor M. U. L. O., eene school dus met drie klassen na het gewoon lager onderwijs, en de bezitters van het M. U. L. O.-diploma A of B worden dus toegelaten tot de 1e klasse der kweekschool. Evenzoo leerlingen, die een voldoend examen hebben gedaan voor de 4e klasse van een gymnasium of hoogere burgerschool. Terwijl er natuurlijk voor anderen altijd gelegenheid moet blijven om door een gewoon admissie-examen toelating te erlangen.

Met het algemeen Rapport der Staatscommissie zijn wij van meening, dat er naast de kweekschoolopleiding ook nog plaats moet blijven voor de normaalscholen. Aan eerstgenoemde komt zeker de voorkeur toe, maar verhoudingen

van afstand maken het onmogelijk haar universeel te maken. Toch wenscht genoemd Rapport, dat de normaallessen ook in haar lesurental een zekeren waarborg moeten geven van degelijkheid. Een getal van gemiddeld 20 lesuren per klasse moet dan als minimum worden genomen. En dit getal zal het weer noodzakelijk maken, dat voor deze inrichtingen de vorm wordt gekozen van „dagnormaallessen", waaraan ten minste twee vaste leeraren zijn verbonden. Is het totaal aantal lesuren dan 80, dat der door deze vaste leeraren gegeven lessen totaal 50, dan moeten nog een kleine 30 worden gegeven door bevoegden, die tegelijk bij het lager onderwijs werkzaam zijn.

Waar de opleiding kostbaarder wordt, dienen ook in de toelating strengere algemeene eischen te worden gesteld:

a. lichamelijke, uitkomende door eene medische keuring;

b. godsdienstig-zedelijke, blijkende uit een attest omtrent karakter enz. van het hoofd der demitteerende school en uit voldoende kennis van de bijbelsche geschiedenis;

c. voorts de leeftijd van ten minste 15 jaar en

d. eindelijk de kennis in de vorige § aangewezen.

Beurzen. Als regel dient te gelden, dat de school schoolgeld moet heffen, b.v. *f* 50.— aan eene kweekschool, *f* 30.— of *f* 40.— aan eene normaalles. Daardoor krijgt men eenige zekerheid, dat men het gros zijner leerlingen betrekt uit de kleine burgerklasse, d.i. uit eene klasse, die opleiding waardeert en deze waardeering ook uitspreekt in zekere opoffering. Toch kan aan een klein percentage, — ten einde minder bedeelde leerlingen met aanleg niet ten eenenmale uit te sluiten — b.v. 10% vrijstelling worden verleend.

Daarom verdient het verstrekken van totale beurzen voor kost- of reisgeld geene aanbeveling; wel zijn wij voor tegemoetkoming. Voor verafwonenden kunnen eenige beurzen voor kostgeld van ± *f* 250.— worden vastgesteld tot een getal van hoogstens $^1/_3$ van het totaal aantal leerlingen.

Eene tegemoetkoming in reiskosten voor een of twee leerlingen zou wel kunnen gevonden worden uit de kleine losse

inkomsten der vereeniging; deze kosten zullen toch altijd klein blijven.

De vraag van *internaat of externaat* is nog te weinig in onze kringen besproken, laat staan beantwoord, dan dat Uwe Commissie op eene besliste overtuiging in dezen in onze kringen zou kunnen wijzen. Liefst zou zij kleine internaten zien ten huize van daartoe bekwame leden van het onderwijzend personeel aan kweek- of leerschool of daarmee gelijkgestelden. Een vast systeem aan te geven waagt zij niet, omdat dit zoo zeer samenhangt met allerlei plaatselijke toestanden en omstandigheden, die vaak geheel verschillend zijn.

Coëducatie. Wat het vraagstuk der coëducatie betreft, wordt er nadruk op gelegd, dat, beide volgens de H. Schrift en de ervaring, er een wezenlijk onderscheid bestaat tusschen man en vrouw, zoowel wat betreft de zielkundige als de lichamelijke gesteldheid. Voor het onderwijs volgt daaruit, dat er tusschen beider functie in de school ook verschil is en blijven moet.

De arbeid der onderwijzeressen in de volksschool dient over het geheel beperkt te blijven tot de lagere klassen. Zij komen dan ook gewoonlijk slechts in de lagere klassen en wenschen ook niet in de hoogere geplaatst te worden.

De lagere klassen nu eischen aan de eene zijde minder kennis der schoolvakken, b.v. op het gebied van zaakkennis, maar aan de andere zijde eene zorgvuldiger en teederder voorbereiding op het terrein van kinderstudie, paedagogiek en methodiek en bovendien veel practische voorbereiding.

In het algemeen is dan ook tweeërlei opleiding gewenscht zóó, dat bij de opleiding der onderwijzeres rekening worde gehouden niet slechts met den aanleg der vrouw, maar ook met de haar toegewezen taak. De opleiding, die de onderwijzeres heeft te volgen, behoeft niet aan dezelfde eischen te voldoen als die der onderwijzers, die voor de hoogere klassen geschikt moeten zijn. Dit zal ook ten gevolge hebben, dat aan de physieke krachten der jonge meisjes minder hooge eischen gesteld behoeven te worden.

Hieruit volgt echter niet, dat aan meisjes de toegang tot jongenskweekscholen ontzegd zou moeten worden. Ook voor meisjes moet de gelegenheid blijven deze te bezoeken, zooals in steden, waar eene H. B. S. voor meisjes wordt gevonden, aan meisjes de toegang tot eene H. B. S. voor jongens niet is afgesneden. Als regel moet echter gelden, dat eene tweeërlei opleiding de voorkeur heeft, waarbij die der onderwijzeressen moet worden aangelegd op geschiktheid tot het onderwijs in de drie laagste klassen der lagere school, alsmede voor het onderwijs in de bewaar- of speelscholen.

Zulke eene tweeërlei opleiding eischt uit den aard der zaak een afzonderlijk program voor de kweekscholen voor onderwijzeressen, dat berekend moet zijn op een driejarigen cursus, waarbij voor haar, die zich verder wenschen te bekwamen een vervolgcursus van twee jaren zou kunnen gevoegd worden.

Op kleinere plaatsen, waar eene afzonderlijke meisjeskweekschool niet mogelijk is, zou het program der jongenskweekschool zóó ingericht kunnen worden, dat zonder bezwaar aan de meisjes van zekere vakken vrijstelling verleend kon worden. In de plaats daarvan moest dan de gelegenheid worden opengesteld voor het ontvangen van onderwijs in die vakken, die speciaal voor eene onderwijzeres noodig zijn.

Duur der opleiding. Reeds werd boven gesproken van eene vierjarige opleiding aan kweekschool en normaalschool. Wel stelt het Rapport der Reorganisatie-commissie een driejarigen cursus, maar gezien haar urenlijst (I, p. 438) is er wel eenige grond voor de vrees, dat, evenals zulks heden het geval is, de practische opleiding niet tot haar recht zal komen; daarom is het beter, een vierde leerjaar in te voeren, waarin

a. de practische opleiding op den voorgrond treedt,

b. de theoretisch-paedagogische studie een overwegend getal uren inneemt (b.v. 5 per week),

c. de kweekelingen eene keuze mogen doen uit twee der vakken: Nederlandsche taal, geschiedenis, aardrijkskunde, en kennis der natuur, om daarin geleid te worden in de richting van een tweede examen, in den zin van onze tegenwoordige hoofdakte.

Het eerste examen zou dus in hoofdzaak worden afgenomen aan het eind van de derde klasse, terwijl aan het eind van het 4e jaar de eigenlijke bevoegdheid zou worden verkregen na een examen in praktijk, in paedagogiek en een voorloopig examen in de beide gekozen vakken.

Het eerste examen moet een zuiver schoolexamen worden met contrôle, zoo scherp als men die wil en noodig acht. Alleen moet het karakter van schoolexamen zuiver blijven, zoowel voor kweekscholen als voor normaalscholen, mits een zeker minimum-getal van candidaten zich aanmeldt. Voor het tweede examen (d. i. de akte, die te vergelijken is met onze tegenwoordige hoofdakte) ware dat recht te verleenen aan tenminste drie kweekscholen en af te nemen op soortgelijke wijze als het eerste examen. Zoodoende wordt gegarandeerd, dat de leeraren der kweekscholen de noodige leiding kunnen blijven geven aan de studie hunner oud-kweekelingen.

Aan de andere zijde is dat tweede examen wenschelijk, omdat daardoor bewijzen worden gegeven, dat de onderwijzer ook in staat is tot eenigszins zelfstandige studie; die studie tot het 22e jaar in eene vaste richting wordt geleid, welke vooral de paedagogiek ten goede komt; en het algemeen peil van door de wet gewaarborgde kennis en daarmee de waardeering van den onderwijzer in het oog van het algemeen wordt verhoogd.

Examens. Wat de examens aangaat, volgt uit deze voorstellen, dat in plaats der tegenwoordige zouden moeten worden ingevoerd schoolexamens voor kweekscholen en volledige normaallessen. Deze schoolexamens zouden moeten worden afgenomen door de leeraren ten overstaan van gedeputeerden der regeering en van den schoolbond, waarmede de kweek- of normaalschool in betrekking stond.

Uit den aard der zaak beoordeelen de gedeputeerden van den schoolbond dit examen uit het standpunt van zijne statuten, d. w. z. naar den maatstaf der door den schoolbond aangeno-

men en aan de kweekschool ten gronslag gelegde beginselen, zoodat zij een candidaat slechts zouden kunnen toelaten of afwijzen voor de scholengroep, waarmede de kweek- of normaalschool verbonden is.

Dit schoolexamen zou, gelijk uit het vorige blijkt, ten deele worden afgenomen aan het einde van het 3e leerjaar, ten deele, met inbegrip van de praktijk, aan het einde van het 4e leerjaar.

Naast deze schoolexamens zullen echter staatsexamens gehandhaafd moeten blijven voor hen, die eene geheel vrije opleiding genoten.

Het tweede examen, loopende over paedagogiek en twee der vakken, Nederlandsche taal en letterkunde, geschiedenis en aardrijkskunde, kennis der natuur, zou kunnen worden afgelegd door hen, die het bewijs konden overleggen, dat zij minstens twee jaren met goed gevolg practisch werkzaam geweest waren.

Met het oog op dit examen zouden met rijkssteun cursussen opgericht kunnen worden, waardoor degelijke opleiding gewaarborgd zou zijn.

Vakken van opleiding. Wat de vakken aangaat, het is opmerkelijk, hoe weinig aanmerkingen er in de verschillende kringen van onderwijs worden gemaakt op de lijst van art. 2 en daarmee van de studievakken voor het lager onderwijs. De gewone vakkenlijst kan dus, althans voorloopig, voetstoots worden overgenomen. Alleen zal men wel doen, aan eenige kweekscholen meer werk te maken van de land- en tuinbouwkunde. Voor de onderwijzers op de dorpen is eene akte voor dat vak hoogst gewenscht, vooral ook met het oog op de uitbreiding van het aantal leerjaren der lagere school en den opbloei van den land- en tuinbouw in ons vaderland.

De gymnastiek dient te worden opgenomen in het leerplan en dus ook in het eindexamen der kweekscholen. En waar eene afzonderlijke opleiding der onderwijzeressen beoogd wordt, verdient het eveneens aanbeveling de nuttige handwerken in het leerplan en het eindexamen van de meisjeskweekscholen op te nemen.

Aan de normaallessen kan voor een paar vakken (de moderne talen en de gymnastiek liggen het eerst voor de hand, zie Rapport Staatscommissie I, p. 247) vrijstelling worden gegeven. Dit moet dan ook worden uitgedrukt in de door genoemde inrichtingen uitgereikte diploma's.

Bij de facultatieve vakken, door de Staatscommissie genoemd (gezondheidsleer en handenarbeid), zouden nog gevoegd kunnen worden vioolspel en land- en tuinbouwkunde.

Voorts is het gewenscht, in overeenstemming met de Staatscommissie, aan de kweekscholen zooveel mogelijk de voortgezette opleiding voor het tweede examen en voor de afzonderlijke examens te verbinden (Rapport I, p. 248).

Voor de opleiding van onderwijzers aan scholen voor blinden, doofstommen, zwakzinnigen, en spraakgebrekkigen zijn geene afzonderlijke scholen noodig. Door de salarissen moeten zulke scholen eenige attractie hebben, die de zwarigheden compenseert aan dat onderwijs verbonden. Voor met dat onderwijs beginnenden zou aan enkele desbetreffende scholen eene gelegenheid moeten worden geschapen, waardoor aan zulke onderwijzers eene voorstudie werd mogelijk gemaakt en gelegenheid gegeven om eenige ervaring op te doen, niet uitsluitend ten koste van de kinderen.

Leerschool. Aan elke kweekschool zullen een of twee leerscholen verbonden moeten zijn van zeker model. Met de Subcommissie voor het L. O. der Staatscommissie vinden wij (t. a. p. II, bl. 81) het wenschelijk, dat in den regel het hoofd der leerschool aan de kweekschool de lessen geeft in bijzondere methodiek.

In bijzondere omstandigheden zou het Rijk van de verplichting tot het hebben van een of meer leerscholen ontheffing moeten kunnen geven (wij denken b.v. aan de Zettensche kweekschool). Door verhoogde subsidie moet het Rijk de verhooging der eischen voor practische bekwaamheid van de onderwijzers der leerschool in de hand werken.

Aantal opleidingsinrichtingen. Alsnu doet zich de vraag op:

moet, ook wanneer de kosten der opleiding hooger worden en die verhooging geheel voor rekening van het Rijk komt, de opleiding vrij worden gelaten voor iedere grootere of kleinere groep, die eene kweek- of normaalschool wenscht op te richten?

Zulk eene volkomene vrijlating schijnt niet in het belang te zijn van het vertrouwen, dat de vrije schoolorganisaties moeten verkrijgen bij het Rijk, dat zijn kassen zoo ruim openzet. Immers, het Rijk wil royaal voorzien in de kosten der noodige opleiding, maar door de poort wijd open te laten, is niet te onderscheiden tusschen behoefte voor de scholen en lust om van de opleiding een winstgevend bedrijf te maken ten haast onbeperkten laste der schatkist.

Daarbij komt, dat het met het oog op het beroep niet gewenscht is, dat „de markt" overvoerd wordt.

Het best is eene vaste eenheid te zoeken, waardoor het Rijk gewaarborgd is, dat de royaal gesubsidiëerde opleiding niet een zinkput wordt voor zijne gelden.

De eenheid, die zich hierbij aanbeveelt en die de meeste vastheid biedt, is de onderwijzersplaats, die op hare beurt weer vast ligt in het getal kinderen der scholen.

Op 240 onderwijzersplaatsen kon aan een schoolbond de oprichting en het onderhouden van eene kweekschool worden toegestaan, in hoofdzaak op kosten van het Rijk. Dit getal berust op de volgende becijfering: het aantal onderwijzers en onderwijzeressen verhoudt zich ongeveer als 2:1; dus zijn er op 240 onderwijzersplaatsen 160 mannen en 80 vrouwen. Het gemiddeld aantal dienstjaren voor een onderwijzer is even 30, voor eene onderwijzeres pl. m. 14, dus zouden er noodig zijn 5 onderwijzers en 6 onderwijzeressen. Die zijn zonder groote moeite gemiddeld door eene kweekschool per jaar te leveren. Daarbij is tevens gelet op een mogelijk accres, alsook op mogelijk verloop. Aan deze oppervlakkige becijfering liggen echter vele andere vast, die tamelijk ingewikkeld zijn.

O. a. de volgende:

Wat kan een schoolbond ten hoogste declareeren, die een

getal onderwijzersplaatsen omvat, tusschen 240 en de veelvouden van dat getal gelegen?

Op de hoeveel onderwijzersplaatsen kan een schoolbond eene dagnormaalles oprichten?

Hoe moet de subsidie worden geregeld voor eene kweekschool van een schoolbond, die minder dan 240 onderwijzersplaatsen omvat en toch door het Rijk als zoodanig is erkend?

Mag een kleinere schoolbond met toestemming van het Rijk ook beginnen met de oprichting van eene dagnormaalles?

Dient ook in de wet gezegd, dat het aantal dagnormaallessen van een grooteren scholenbond het aantal kweekscholen van dienzelfden bond niet dan met een zeker percentage (b.v. 50 pCt.) mag overtreffen?

Hoe moet in grootere schoolbonden de verhouding geregeld tuschen de subsidies voor jongens- en meisjeskweekscholen, tusschen het aantal kweekscholen en dagnormaalscholen?

De antwoorden op deze vragen zijn wel te geven, doch zouden ons te ver in details van cijfers voeren, die in dit verband weinig nut zouden doen en daarom veilig achterwege kunnen blijven. Alleen willen wij aanduiden, dat de beantwoording ligt op de lijn van het aantal gegeven lesuren tot een zeker maximum, in verband met normale prestatie en het aantal onderwijzersplaatsen van den schoolbond.

Subsidiebijdragen. Kort moeten hier beantwoord de vragen *a.* omtrent den bouw, *b.* omtrent de loopende jaarkosten, *c.* omtrent beurzen.

a. Bouw. Het best lijkt ons eene regeling, waarbij het Rijk het grootste deel der bouwkosten voor zijne rekening neemt, behoudens waarborg voor overijlde oprichting en bouw. In dier voege b.v., dat het Rijk eene subsidie verleent van 85 % als hypotheek, zoodat de schoolbond zelf 15 % onmiddellijk moet storten, terwijl de schoolbond voorts garantie moet stellen voor 35 %. Na 10 jaar begint eene afschrijving door het Rijk van telkens 2 % op deze 35 %; daarna eene uitbetaling van evengroot bedrag tot aflossing van genoemde

15 %. Bovendien vergoedt het Rijk aan den schoolbond 4 % van het kapitaal, dat voor genoemde 15 % opgenomen werd. Zoodoende zou na 35 jaar het Rijk het volle bedrag als rentelooze hypotheek uitgekeerd hebben. Dan was voldoende de noodzakelijkheid van oprichting bewezen. Werd in dat tijdsverloop het gebouw niet meer voor zijne bestemming gebruikt, dan had het Rijk in de langzaam afloopende 50 % eene voldoende waarborgsom, om zich te dekken tegen waardevermindering van de gebouwen.

Tegelijk werd op deze wijze de schoolbond ook financiëel betrokken bij het werk, dat hij aanving en ware overijld werk tamelijk wel uitgesloten. Het eenige, wat de schoolbond moet hebben bij zulk eene oprichting is, vertrouwen; hij moet plaatsen 15 % als aandeelen, welker rente, indien de school blijft leven, door het Rijk wordt uitbetaald en 35 % als garantieaandeelen.

Op denzelfden voet kunnen vereenigingen, die reeds voldoende gebouwen hebben, worden geholpen. Vereenigingen blijven natuurlijk vrij, voor hare rekening hoogere bedragen voor aanbouw uit te geven.

Op de cijfers is hier uiteraard af te dingen; ook de gedachte zelf kan worden geamendeerd; voor eene afdoende stipuleering der wederzijdsche plichten zal nog menige clausule moeten worden bedacht (o. a. te copiëeren uit de Wet betreffende voorschotten van het Rijk aan Gemeenten tot subsidieering van bouwvereenigingen); maar de hoofdgedachte is naar onze meening aan te bevelen.

b. De maximum-subsidie ware door het Rijk te bepalen in verband met salarissen en normale onkosten van eene school, door het Rijk ter plaatse op te richten, waarbij b.v. eene verdeeling ware in acht te nemen als nu bij de bepaling van de traktementen van hoofden van scholen. Voorts zou daarvan zijn af te trekken het bedrag der schoolgelden, berekend à *f* 50.— per leerling voor eene kweekschool en *f* 30.— of *f* 40.— voor eene normaalschool.

c. Beurzen. Daarover werd reeds vroeger in dit rapport gesproken.

Toezicht. Het Rijk behoude zijn rechtstreeksch toezicht ter contrôle van de aan het Rijk verstrekte, met de subsidie samenhangende gegevens.

Zoo zou het overweging verdienen, het Rijkstoezicht desgevraagd inzage te verleenen van de medische rapporten der toegelatenen en van hun werk bij het toelatingsexamen en bij hun overgang. Omtrent de contrôle bij het eindexamen spraken wij alreeds. Voor nadere uitlegging zij verwezen naar het Rapport der Staatscommissie (II, p. 89, 90), waarmee wij ons in hoofdzaak wel vereenigen kunnen.

Ingeval eene onderwijsinrichting tijdelijk een aantal kweekelingen afleverde beneden het normale vereischte getal, verdient de gedachte overweging, dat schoolbonden zich tegenover de Regeering verbinden in dien zin, dat het gezamenlijk aantal geslaagden van hunne verschillende kweekscholen zou gelden tegenover het gezamenlijk aantal onderwijzersplaatsen der in 't geheel aangesloten scholen.

De verhouding van kweekschool en schoolbond behoeft geen voorwerp van wettelijke regeling te zijn. Het Rijk toch heeft te maken met den schoolbond, die het vereischte getal onderwijzersplaatsen omvat. Die schoolbond nu kan rechtstreeks de kweekschool oprichten of eene bestaande overnemen, of ook de opleiding binnen zijn kring overlaten aan eene bestaande kweekschoolvereeniging of ze opdragen aan eene vereeniging, die wordt opgericht. In hoever daarbij de schoolbond zeggenschap houdt in de inwendige inrichting, o.a. in de benoeming der leeraren, is eene zaak van onderlinge regeling, die dient gestipuleerd in een contract, en zal uitkomen in de statuten en het huishoudelijk reglement van zulk eene vereeniging.

---

7. GEREFORMEERDE KWEEKSCHOOLOPLEIDING.

De hierboven gegeven schets van wat de opleiding van onderwijzers was en is en worden moet, heeft duidelijk in het licht gesteld, dat verbetering en hervorming ook naar onze overtuiging noodig en goed is. Niet in de eerste plaats, omdat zij door de onderwijzers begeerd wordt, ofschoon ook dit verschijnsel de aandacht verdient, maar vooral in verband met het cultuurstandpunt, dat de beschaafde volken thans innemen, om het sociale milieu, waarin de lagere school is opgenomen, en met het oog op de uitgebreide en gewichtige taak, welke zij ten opzichte van de volksontwikkeling te vervullen heeft.

Zelfs behoort bij die opleiding de universiteit niet geheel te worden uitgeschakeld. Wel is waar is het noch wenschelijk noch mogelijk, deze opleiding geheel of gedeeltelijk naar de hoogeschool te verplaatsen. Van eene verplichting, aan de onderwijzers in het algemeen op te leggen, om na de kweekschool gedurende een of meer jaren sommige cursussen aan de universiteit te volgen, kan in het belang van het lager onderwijs zelfs geen sprake zijn. Maar wel kan de afstand, die nu tusschen de onderwijzers, leeraren en hoogleeraren bestaat, worden ingekrompen; er kan en er behoort, bij alle onderscheid in roeping en taak, toenadering, wederkeerige waardeering en ook tot zekere hoogte samenwerking te komen. Voorlezingen, door hoogleeraren voor onderwijzers over belangrijke vakken gegeven, verdienen daarom aanbeveling; vacantiecursussen kunnen door onderwijzers met vrucht worden bijgewoond; en voor de uitnemendste onder de onderwijzers, voor hen, die later dingen naar het ambt van leeraar (directeur) aan eene kweekschool, van schoolopziener en inspecteur bij het lager onderwijs, ware het zeker alleszins gewenscht, als zij een tijd lang aan de universiteit een philosophisch-paedagogischen cursus hadden gevolgd. Ook van Christelijk standpunt ware zulk een cursus voor vele onderwijzers gewenscht, want daardoor zouden

zij grondig kunnen kennis maken met de „Bildungsideale" in hunne historische ontwikkeling, door vergelijking en tegenstelling het Christelijk opvoedingsideaal beter leeren verstaan en waardeeren, en ook een dieper inzicht verkrijgen in de eigenaardige eischen en behoeften van den tegenwoordigen tijd.

Maar hoezeer zulk eene verbetering der opleiding ons toelacht, toch hechte men aan haar, voor zoover zij uitwendig is en alleen in verlenging van den leertijd en in uitbreiding der vakken bestaat, niet te hooge waarde. Dr. Weststrate heeft eenigen tijd geleden terecht opgemerkt, „dat men de verbetering meestal zoekt in het uitwendige, althans buiten zich zelf; dat men meent, dat eerst allerlei toestanden of omstandigheden veranderen moeten, aan welke men zelf niets veranderen kan; zoodat men, bij slot van rekening, alle schuld van zich afschuift en zelfs ontslagen is van den plicht, zichzelf, zijn eigen werk te herzien."

Zulk eene verbetering zal dan ook niet geven, wat men ervan verwacht. Er zijn nu eenmaal toestanden en omstandigheden, die daaraan in den weg staan en steeds zullen blijven staan. Er behoort daartoe dit eene, welsprekende feit, dat de 27000 onderwijzers, die onze scholen behoeven, niet allen genieën zullen of kunnen zijn, dat onder hen, evenals overal elders, de middelmaat het grootste contingent vormt, dat enkelen daarboven uitsteken, en dat nog een vrij groot aantal daarbeneden blijft. Alle opdrijving en overdrijving van eischen vindt in dit onverzettelijke feit hare grens. Wij moeten het doen met de gaven, die God ons schenkt, en zullen daarmede vergenoegd zijn. Trouwens, ook zij, die intellectueel niet boven anderen uitsteken, zullen daarom toch nog zeer geschikt kunnen zijn voor het geven van onderwijs in de lagere school.

Bij de verbetering der opleiding komt het dus in de eerste plaats, niet op de quantiteit, maar op de qualiteit aan. Juist daarom zijn wij ook voorstanders van eene niet neutrale, maar Christelijke, Gereformeerde kweekschool. Want beide epitheta sluiten in, dat alle hervorming, die goed en

duurzaam zal zijn, beginne bij onszelven, van binnen uit, en dan vandaar zich uitbreide naar alle zijden in den kring, waarin God ons eene plaats en taak heeft geschonken. Een van de gewichtigste vraagstukken, die bij de opleiding van onderwijzers zich voordoen, is dan ook dat van het Gereformeerd karakter van het onderwijs. Het ligt in den aard der zaak, dat de Gereformeerde beginselen zich niet uitsluitend beperken tot het godsdienstonderwijs. Heel de opleiding moet het type vertoonen der Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing.

Wat het godsdienstonderwijs betreft, moet het voldoende geacht worden, dat in alle klassen gegeven wordt één uur bijbelsche geschiedenis, terwijl in de drie hoogste klassen één uur aan geloofsleer en één uur aan kerkgeschiedenis gewijd wordt.

Hierbij worde echter opgemerkt, dat het de voorkeur verdient, dit godsdienstonderwijs niet, zooals tot nu toe meestal gewoonte is, te doen geven door een predikant, maar door een leeraar der kweekschool. De ervaring toch leerde — met allerloffelijkste uitzonderingen — dat de opleiding der predikanten hen gewoonlijk voor het geven van zulk onderwijs, als op eene kweekschool noodig is, minder geschikt maakt. Ook loopen zij gevaar het al te theologisch in te richten, waardoor het doel niet steeds genoegzaam wordt bereikt, maar wel eens wordt voorbijgestreefd. En eindelijk komt hierbij, dat het godsdienstonderwijs gevaar loopt in de waardeering der leerlingen te dalen, wanneer het gegeven wordt door iemand, die niet in strikten zin behoort tot de gewone leeraren. Het krijgt daardoor het karakter van althans eenigszins te staan buiten het kader van de gewone vakken van onderwijs. Het godsdienstonderwijs, waarvan meer dan van eenig ander vormende kracht moet uitgaan, loopt op die wijze gevaar niet tot zijn recht te komen.

Daarom heeft het de voorkeur dit onderwijs te doen geven door een aan de inrichting verbonden leeraar, die als man van rijke kennis en levenservaring en als onderwijzer hoog genoeg

staat om zulk onderwijs met vrucht te kunnen geven. Aan die beperkende voorwaarden dient echter voldaan, zal niet groot gevaar dreigen voor oppervlakkigheid met al hare euvele gevolgen.

Wat nu het Gereformeerd karakter van het onderwijs in zijn geheel betreft, dit moet behalve in den toon, die op de kweekschool heerscht, allereerst hierin uitkomen, dat het onderwijs elken morgen aanvangt met eene samenkomst van leeraren en leerlingen om gemeenschappelijk te zingen, te lezen en te bidden. Zulk eene samenkomst behoeft niet langer dan hoogstens 15 minuten te duren en heeft de strekking heel de dagtaak te stellen in het licht Gods.

In de tweede plaats is het van hoog belang, dat bij het onderwijs in de natuurkundige vakken scherp in het oog wordt gevat het onderscheid tusschen de Christelijke wereldbeschouwing met hare leer van de schepping en onderhouding der wereld en de tegenwoordig veelal gangbare evolutie-theorie, opdat de kweekelingen zich klaar bewust worden van het principiëel Christelijke en de zich antithetisch daartegenoverstellende theorieën.

Bij het onderwijs in de geschiedenis zal het historisch leven der menschheid gezien moeten worden in het licht, dat de H. Schrift daarover doet opgaan. Op het gebied der historie zal getoond moeten worden, hoe de Voorzienigheid Gods werkzaam is in den loop der tijden in verband met de komst van het Koninkrijk Gods. Ook het leven van onzen eigen tijd en de bewegingen onzer dagen zullen uit dat oogpunt gekend moeten worden.

Speciaal is hierbij nog het vak der paedagogiek te noemen, dat schier met den dag aan beteekenis wint. Het eigenaardige van eene Christelijke paedagogiek bestaat zeker niet daarin, dat zij op alle punten van onderwijs en opvoeding iets anders zegt en eene andere meening verkondigt, dan die, welke door eene paedagogiek op wijsgeerigen of „wetenschappelijken" grondslag verkondigd wordt. Christendom en wijsbegeerte of weten-

schap behoeven immers niet met elkander te strijden, en ook de Christelijke opvoedkunde heeft winst te doen met hetgeen waarneming en denken aangaande den mensch en zijne ontwikkeling aan het licht brengen. Maar wat voordeelen wijsbegeerte en wetenschap ook kunnen aanbrengen, zij lossen die raadselen niet op, welke de paedagogiek juist kennen en beantwoorden moet, om met zekerheid haar weg te bewandelen. Geene opvoeding is mogelijk, zonder dat wij weten, wat de mensch is, vanwaar hij zijn oorsprong heeft, en welke zijne bestemming is. Daarop geeft alleen het Christendom een antwoord, dat zoowel het verstand als het hart bevredigt. En daarom zal eene Christelijke paedagogiek, ook al stemt ze op nog zoovele punten met eene wijsgeerige of empirische paedagogiek overeen, toch principiëel een ander karakter dragen, dezelfde zaken onder een ander licht bezien, en meermalen ook in de methode tot eene andere uitkomst geraken. Waar nu in den tegenwoordigen tijd zoovele verschillende richtingen in de paedagogiek zich voordoen, is het voor de aanstaande onderwijzers van het hoogste belang, dat zij door een kundig en ervaren leeraar daarvan op de hoogte worden gebracht en de Christelijke paedagogiek bepaaldelijk leeren kennen in hare verwantschap met, maar ook in haar onderscheid van en in hare verhevenheid boven alle andere stelsels van opvoedkunde.

Heel het onderwijs op de kweekschool moet dus hierop worden aangelegd, dat de kweekelingen gevormd worden tot ontwikkelde, godsdienstig en zedelijk hoogstaande mannen, die zich bewust zijn van en berekend zijn voor de hoogst gewichtige taak, welke op den Christelijken onderwijzer rust. Daarbij hangt in de eerste plaats alles af van den aanleg en het karakter der leerlingen, die op de kweekschool voor het onderwijs worden opgeleid. Er kan en er mag niet worden geëischt, dat ze allen buitengewone gaven bezitten; wij hebben ons met de gewone en middelmatige, en soms nog met minder tevreden te stellen. Maar toch mag men bij de toelating van leerlingen ook wel bedenken, dat niet alle hout timmerhout

is. Er moet nauwkeurig op gelet worden, of ze een goed getuigenis meebrengen van hun onderwijzer en leeraar, of ze door liefde tot het onderwijs, tot de school en vooral tot het kind, dan wel door andere overwegingen gedreven worden, om deze loopbaan te kiezen; of ze iets beseffen van de gewichtige en heilige roeping, die straks in de school, in de Christelijke, in de Gereformeerde school, bij de opvoeding van de kinderen van ons volk, op hen komt te rusten. Wanneer van dit alles straks bij de opleiding in de kweekschool niets blijkt, dan zou het overweging verdienen, om hen tijdig te waarschuwen en hun, voordat het te laat is, den raad te geven, een anderen werkkring te zoeken.

Maar van niet minder groot belang is het gehalte der leeraren, die aan de kweekschool met de opleiding zijn belast. Welk eene taak is hun toebetrouwd! Zij moeten eerst jongens en meisjes opvoeden op den moeilijken leeftijd van 16 tot 20 jaren, die allerlei gevaren met zich brengt, naar zelfstandigheid en vrijheid haakt, en ze toch nog niet altijd waardig weet te gebruiken; en dan moeten zij deze jongens en meisjes, die zelven opvoeding van noode hebben, nog daarbij zoo leiden en opleiden, dat zij straks op nog vrij jeugdigen leeftijd bekwame opvoeders van onze kinderen kunnen zijn.

Daarvoor is niet alleen grondige kennis, maar ook eene reeks van deugden noodig: wijsheid, voorzichtigheid, lijdzaamheid, takt, opgewektheid, moed, hoop, vertrouwen, enz. Er zijn inderdaad, met het oog op de ideale strekking van het Christelijk, en nader nog van het Gereformeerde onderwijs, aan de leeraren der kweekscholen hooge eischen te stellen; niet slechts wat betreft hunne kennis moeten zij breed ontwikkeld zijn, maar zij moeten vóór alles mannen zijn, die God vreezen en als zoodanig door hunne zedelijke persoonlijkheid in staat zijn op de vorming der kweekelingen een krachtigen invloed ten goede te oefenen. Het Christelijk onderwijs stelt, omdat het den naam van Christus draagt, zeer hooge eischen aan de persoonlijkheid van den onderwijzer. De waarborgen voor goed

Christelijk, voor goed Gereformeerd volksonderwijs liggen vooral hierin, dat onze onderwijzers mannen zijn, die, levend uit de Gereformeerde beginselen, toegerust met eene breede ontwikkeling, in staat blijken de Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing bij hun onderwijs tot haar recht te doen komen.

Opdat het onderwijs op de kweekschool meer dan tot dusver aan deze karaktervorming, aan deze zedelijke opvoeding bevorderlijk ware, zou het naar het oordeel van deskundigen als bijv. Dr. Weststrate, in vele vakken, als taal, rekenkunde, opvoedkunde enz., van heel wat ballast verlost kunnen worden. Het is ten hoogste verblijdend, dat men in den laatsten tijd, althans in naam, tegen het intellectualisme den strijd aanbindt, dat zedelijke opvoeding naar den voorgrond dringt, en dat aan practische vorming der onderwijzers grooter waarde wordt gehecht. Maar wanneer zal men toch eens gaan beseffen en in de practijk gaan toepassen, dat men op school niet alles behoeft te leeren en op een examen niet alles behoeft te vragen, wat later in het leven noodig is? En wanneer zullen leeraren en examinatoren zich gaan herinneren, dat zij zelven op den leeftijd hunner leerlingen en aspiranten evenveel fouten maakten, even weinig wisten, en even arm aan oordeel waren als dezen? Hervorming van het onderwijs en verbetering van de opleiding zijn zeker wenschelijk en noodig; maar als deze alleen moesten bestaan in vermeerdering van het aantal lesuren, leerjaren, vakken en handboeken, bleven ze beter achterwege! Dat de opleiding dus verdiept en verbreed worde, maar dat zij tijd open late voor vrije studie, voor zelfwerkzaamheid, voor de ontwikkeling der eigene persoonlijkheid! En bovenal, late zij ook wat over voor het leven, dat de beste en rijkste oefenschool is! De punten, op het examen behaald, zijn de ware maatstaf van degelijkheid en karakter niet! Beter proef op de som is het leven en de practijk. Daaraan getoetst, is dan het corps onzer onderwijzers en leeraren zoo slecht, als velen het thans ons

willen doen voorkomen? Is er niets goeds meer aan ons onderwijs en aan onze opleiding? Is het verleden en het heden enkel ellende en de toekomst louter licht en heerlijkheid? Daar zijn er, die zoo spreken. Ontevreden zijn en ontevredenheid zaaien, critiek oefenen en al het bestaande in staat, maatschappij, school enz. veroordeelen — het is de mode van den dag, het staat voornaam en maakt indruk.

Maar Christelijke en Gereformeerde beginselen leeren ons iets anders en iets beters. Zij verplichten ons tot dankbaarheid voor het verleden, en boezemen ons vertrouwen en moed in voor de toekomst. Zij roepen ons tot zulk eene reformatie, die nooit in het bestaande als zoodanig berust, en toch ook nimmer in radicalisme en revolutie verloopt.

In dezen geest worde ook de reorganisatie van ons onderwijs en de opleiding onzer onderwijzers ter hand genomen!